

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra slovanských jazyků a literatur

Hlasová průprava budoucích učitelů a její propojení s divadelní výchovou

Voice preparation of future teachers and its connection with theatre education

Bakalářská práce

Autor: Lenka Krátká

Studijní program: B0114A300110 – Oborové studium se zaměřením na vzdělávání
na 2. stupni základní školy

Studijní obor: Přs-Čjs

Vedoucí práce: PhDr. Nosková Milena, Ph.D.

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala paní doktorce Mileně Noskové za odborné vedení mé práce, za cenné připomínky a rady, které mi pomohly tuto práci zkompletovat. Za laskavou pomoc také děkuji všem učitelům, kteří byli ochotni podílet se na výzkumu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích dne:

Podpis:.....

Anotace

Bakalářská práce je zaměřena na hlasovou přípravu budoucích učitelů a jejího propojení s divadelní resp. dramatickou výchovou, jež může být i důležitou součástí přípravy budoucích učitelů. Práce obsahuje teoretickou a praktickou část. Teoretická část seznamuje s tématem zvukové stránky jazyka, hlasovou hygienou a hlasovou přípravou budoucích učitelů. Zároveň se zabývá propojením s dramatickou výchovou a jejím zavedením do výuky.

Druhá část práce se zaměřuje na praktický výzkum, který obsahuje rozhovory o přípravě hlasu učitelů, kteří již působí v praxi. Dále je zde věnována pozornost části výpovědi respondentů na případné návrhy na propojení hlasové přípravy a dramatické výchovy do výuky budoucích učitelů.

Klíčová slova: zvuková stránka jazyka, hlasová hygiena, hlasová příprava, dramatická výchova

Abstract

Bachelor thesis is focused on voice preparation of future teachers and its connection with theatre resp. drama education. This work contains theoretical and practical part. Theoretical part introduces the topic of the sound side of language, voice hygiene and voice preparation of future teachers. At the same time it focuses on connection with drama education and its introducing into teaching.

Second part of the work focuses on practical research which contains interview about voice preparation of teachers who work in practice. In addition, attention is paid here to the part of the respondents' statement on possible suggestions for connecting voice training and drama education in the teaching of future teachers.

Key words: sound side of language, voice hygiene, voice preparation, drama education

Obsah

Úvod.....	8
Teoretická část	9
1 Fonetika a fonologie	9
1.1 Fonetika a fonologie	9
1.2 Hlasové ústrojí z anatomického hlediska.....	11
1.3 Tvoření hlasu a artikulace hlásek.....	13
2 Hlasová příprava budoucích učitelů.....	16
2.1 Vlastnosti hlasu.....	16
2.2 Řeč a její vady.....	17
2.3 Hygiena hlasu	19
2.4 Význam řeči v učitelské práci.....	20
3 Divadelnictví a dramatická výchova.....	21
3.1 Dramatická výchova	22
3.2 Význam dramatické výchovy	22
3.3 Formy dramatické výchovy	23
3.4 Dramatika z pedagogicko-psychologického hlediska.....	25
3.5 Systémy přípravných her a cvičení	25
Praktická část	29
4 Metodologie	29
4.1 Cíle.....	29
4.2 Použité metody	29
4.3 Výzkumný vzorek.....	29
4.4 Metodologický postup	30

5	Průprava na Pedagogických fakultách	32
5.1	Hlasové požadavky na přijetí budoucích učitelů	32
5.2	Výuka předmětů spojených s hlasovou přípravou	33
6	Výzkum.....	35
6.1	Úvodní otázky.....	35
6.2	Průběh	38
6.3	Přesah.....	41
7	Výsledky práce	44
	Závěr	47
	Použitá literatura a zdroje	49
	Přílohy.....	52

Úvod

Albert Einstein řekl, že: „Nejvýznamnějším uměním učitele je probouzet v žácích radost tvořit a poznávat.“ Při výběru povolání každý člověk zvažuje různé atributy, které má a které mu v jeho práci pomohou. Jinak to není ani u učitelů. Převážně jde o vztah k dítětem. Ne každý člověk dokáže s dětmi pracovat a ne vždy umí fungovat se všemi věkovými skupinami. Někdo se rozhoduje podle toho, se kterou věkovou skupinou pracovat umí a kterou ne. Dále by učitel samozřejmě měl být odborník ve svém předmětu nejen v teorii, ale i v praxi.

Mnoho lidí se ovšem nezamyslí nad možností, že možná nemá takový hlasový fond, aby "umluvil" celou třídu. Nebo trpí nějakou fonetickou vadou, která při výkladu bude překážet, buď přímo jemu nebo dětem, které by si ze svého učitele/učitelky mohly dělat legraci.

Proto si myslím, že je důležité u vzdělávání budoucích učitelů dbát na hlasovou přípravu a hygienu a také zaměření se na práci s hlasovým fondem a jeho rozšířením. Z vlastní zkušenosti vím, že na tuto oblast se při vzdělávání učitelů příliš nedbá a díky působení v literárně-dramatickém oboru mám hlasový fond a kulturu řeči trénovanou. Z tohoto důvodu připojuji do práce část zaměřenou dramatickému oboru.

Cílem mé bakalářské práce je zjistit, jak hlasová příprava u budoucích učitelů probíhá. Jsou-li na budoucí učitele kladeny v tomto ohledu nějaké nároky a požadavky či nikoliv. Zároveň bych se v jednotlivých rozhovorech chtěla zaměřit na možné návrhy dotazovaných na změnu v tomto vzdělávání.

Teoretická část

1 Fonetika a fonologie

Profesor Jaroslav Hubáček v knize *Čeština pro učitele* definoval fonetiku jako nauku, zabývající se zvukovou stránkou jazyka. „*Je to jazykovědná disciplína, která zkoumá, popisuje a hodnotí zvukovou složku lidské řeči a zákonitosti jejího fungování při komunikaci v lidské řeči.*“ (Hubáček, 2010, str. 37).

Fonologie podle doktorky Ivany Havlové zkoumá jednotlivé zvuky na úrovni abstraktních zvuků, které se nazývají fonémy.

Rozdíl mezi fonetikou a fonologií podle Hubáčka je dán rozdílem mezi hláskou a fonémem. „*Fonetika je naukou o hláskách, fonologie nauka o fonémech.*“ (Hubáček, 2010, str. 54).

1.1 Fonetika a fonologie

Fonetika je jazykovědná disciplína, dle paní docentky Junkové, zabývající se mluveným jazykem. Spolupracuje s medicínou, vědou o telekomunikaci, akustikou a dalšími obory. Využíváme k ní sluch, zrak (mimiku obličeje, pohyby rukou), hmat (mluvidla).

Na fonetiku nahlížíme z několika hledisek. Hledisko fyziologicko-genetické (využívání hlasu a mluvidel), hledisko akusticko-auditivní (sluchem) a hledisko opticko-vizuální (zrakem u neslyšících při odezírání a znakové řeči). Je také velmi důležitou součástí dramatiky, které se budeme věnovat níže.

Už ve 4. století před naším letopočtem byl zájem o výslovnost hlásek, ale až v 18. století se vyčlenila fonetika. U nás to byl již Mistr Jan Hus, který jako první popsal výslovnost hlásek.

Fonetika se dělí na několik odvětví. Obecnou, která zkoumá zvukové prostředky a všechny jednotlivé kvality lidské řeči, a speciální, která se věnuje zkoumání zvukových prostředků z hlediska jednoho jazyka.

Další kritérium dělí fonetiku na sluchovou a experimentální. Sluchová využívá lidské smysly sluch, zrak a hmat. Naopak experimentální fonetika využívá ke zkoumání různé přístroje a pomůcky, jako je například spirometr.

V rámci historického vývoje rozlišujeme fonetiku statickou, která se zabývá nějakým obdobím, které je uzavřené a nedochází k dalšímu vývoji (v našem období se mění é na í – mléko → mlíko, kamének → kamínek atd.). Fonetika dynamická zaznamenává zvukové prostředky v jejich pohybu a vývoji (do 15. stol. se vyslovovalo dvojí y/i; tvrdé a měkké l atd.).

V neposlední řadě se fonetika dělí na teoretickou a praktickou. Teoretická zkoumá poznatky v oblasti zvukového materiálu mluvené řeči. Něco si o tématu přečteme a to se naučíme. Fonetika praktická využívá teoretických poznatků získaných a užívaných v praxi. Je to například artikulace, kterou se učíme ve škole a při běžné komunikaci používáme její zásady.

Poslední fonetikou je fonetika aplikovaná. Ta se zabývá užíváním zvukových prostředků pro svůj mateřský jazyk. Je důležitá při vyučování cizích jazyků. Měla by napomoci tomu, abychom dokázali zvládat nejen gramatiku, ale i výslovnost.

Junková popisuje i fonologii. Je to poměrně velmi mladá vědní disciplína. Je to nauka o způsobech využívání zvukového materiálu v jazyce. Zabývá se pouze těmi zvuky, které mají distinktivní funkci, tedy všemi, které ovlivňují rozlišování a změnu významu daného slova (rada – ráda).

Za jejího zakladatele považujeme polského jazykovědce Jana Baudouina de Courtenay, jež zároveň s Ferdinandem de Saussure propaguje ve 2. pol. 19. století názor, že v jazyce není nejdůležitější materiální povaha hlásek, ale především jejich rozlišovací schopnost. Jako samostatná disciplína funguje fonologie od 20. let 20. století díky lingvistům sdruženým v Pražském lingvistickém kroužku.

Základní jednotkou je foném. Zvukový prostředek sloužící k odlišení morfému, slov a tvarů slov téhož jazyka s různým významem (lexikálním, gramatickým). Liší se od ostatních fonémů téhož jazyka nejméně jednou fonologickou distinktivní vlastností. Grafický zápis fonému je grafém.

Fonologii dělíme na tři disciplíny. Obecná je fonologie češtiny. Srovnávací zkoumá fonologii mezi dvěma jazyky. Historická se zabývá tím, jak v minulosti vypadal systém hlásek v češtině. V porovnávání s dnešním systémem se dříve „y“ vyslovovalo tvrdě a „i“ měkce, dnes již v mluvě mezi nimi nepoznáme rozdíl. Dále původní „ó“ se změnilo na „uo“ a pak se změnilo na „ů“ (kroužek je z písmene o).

1.2 Hlasové ústrojí z anatomického hlediska

Hlasové ústrojí se dělí na mluvidla a sluchové ústrojí.

Mluvidla

„Všechna ústrojí, která vytvářejí fyzikální podmínky pro vznik zvukové formy řeči, se nazývají mluvidla. Dělí se na ústrojí dýchací (respirační), ústrojí hlasové (fonační) a ústrojí hláskovací (artikulační).“ (Havlová, 1999, str. 11) Pro realizaci zvukové podoby řeči je nezbytné vytvoření výdechového proudu vzduchu, vznik hlasu a možnost artikulovat hlásky.

„Dýchání je základním fyziologickým pochodem, jímž dochází k výměně vzduchu v plicích a tím k okysličování krve nutnému k udržování života organismu. Vzduch při něm prochází dutinou nosní (někdy i ústní), dutinou nosohltanovou, hrtanem a průdušnicí do plic.“ (Hubáček, 2010, str. 40). Průdušnice se dále dělí na průdušky, průdušinky a plicní sklípky. Máme dva způsoby dýchání. Dýchání vnější a vnitřní. Vnější dýchání je dýchání, které probíhá při výměně dýchacích plynů mezi prostředím a plicemi. Při vnitřním dýchání probíhá výměna těchto plynů mezi krví a tkáněmi. Mluvidla, konkrétně hlasové a hláskovací ústrojí, jsou zobrazena na obrázku (Příloha A).

Hrtan je trubice složená z prstenců chrupavek a vaziva. Plíce jsou uloženy v hrudním koši. Plíce dělíme na pravou a levou. Pravá plíce je rýhami rozdělena na 3 segmenty a levá plíce na 2. Plíce jsou pokryty poplicnicí.

Do dýchacího ústrojí patří i hrudní koš, který je tvořen páteří a páry žeber, která jsou připojena na hrudní obratle (7 párů je napojeno na chrupavku, 3 páry se napojují na předešlé žebro, 2 páry jsou volně zanořené do dutiny břišní). Hrudní koš se při nádechu mění, pomocí mezižeberních svalů se rozšiřuje a zužuje.

Bránice (diafragma) odděluje od sebe dutinu hrudní od břišní, je to mohutný sval. V klidové pozici je vyklenut vzhůru. Při vdechu se rozšíří prostor dutiny hrudní, při výdechu se stahuje zpět. Při klidném dýchání se člověk v klidu nadechne 12x – 16x za minutu. Maximálním vdechem lze nadechnout 1,5 – 2 litry vzduchu.

V ústrojí hlasovém se vytváří hlas. Hlasové ústrojí je uloženo v hrtanu a jeho součástí jsou hlasivky. Síla hlasu je dána tlakem výdechového proudu vzduchu. Hrtan je chrupavčitá schránka. Skládá se z chrupavky prstencové a štítné, které jsou uloženy na přední straně krku (ohryzek).

„Hrtanová dutina má tvar přesýpacích hodin. V nejužším místě hrtanu jsou od štítné chrupavky k hrotům chrupavek hlasivkových rozepleté dvě slizniční řasy. Jsou to nepravé řasy hlasové. Jsou nehybné a sytější červené než ostatní sliznice. Ohraničují dosti širokou štěrbinu. Pro vytvoření hlasu nemají žádný význam.“ (Machová, 2018, str. 85).

Najdeme zde i hrtanovou příklopku (*epiglottis*), při polykání zabraňuje vniknutí potravy do plic. Hrtan chrání vlastní hlasové ústrojí a tím jsou pravé řasy hlasové (hlasivky), rozepleté od zadního okraje štítné chrupavky k hrotům hlasivkových chrupavek, uložené po obou stranách hrtanu. Jsou to dvě pružná vazivová vlákna pokrytá bělavou sliznicí, která mají za funkci napínat se a smršťovat se (fungují jako struna). To se děje vlivem procházejícího výdechového proudu vzduchu úzkou hlasovou štěrbinou, která je vpředu užší a vzadu širší. Při klidném dýchání je široce rozevřena. Děti mají hlasivky kratší, proto mají vyšší hlas. V době, kdy hlasivky rostou u chlapců, dochází k přeskokování (mutace).

Při poškození hlasivek má člověk bolesti v krku nejen při mluvení, hlas je nakřáplý, nepříjemný. Hlasivkám škodí, když mluvíme v mrazu, soustavně křičíme, z ničeho nic zařveme (náhlý úder na hlasivky). Obrna hlasivek nastává v případě, kdy hlasivky ztratí svoji pružnost. Postavení hlasivek je možno pozorovat hrtanovým zrcátkem (laryngoskopem).

Ústrojí artikulační, kde výdechový proud z hrtanu je upraven na lidský hlas. Začíná rty (labia) – horní a dolní ret, ten se aktivně účastní artikulace. Následují zuby (dentes), ale pouze ty, které nám vyplňují prostor při artikulaci, když oddálíme rty, hlavně špičáky a řezáky. Další částí je zubodásňový (alveodentální) výstupek. Sliznice je zde zvrásněná, tam kde jsou kořeny zubů, artikuluje se zde nejvíce konzontanů. Pokračuje tvrdé přední patro (palatum) klenba dutiny ústní, kde není již zvrásněná sliznice. Měkké patro (velum) je pokračováním tvrdého patra. Čípek (uvula) se neúčastní artikulace, ale pokud máme špatnou výslovnost „r“, tak právě to rozkmitá čípek. Jazyk (lingua) je nejpohyblivější sval našeho těla. Dělíme ho na špičku, hřbet a kořen. Poslední část spodní čelist (mandibula) se přibližuje k horní čelisti a zajišťuje pohyb úst.

Zde je výdechový proud upraven na lidský hlas – zvuk se moduluje, upravuje na příjemný v nadhrtanových rezonančních dutinách. Máme 3 druhy rezonančních dutin. Dutina hrdelní (laryngální) je prostor nad hlasivkami, pohybem kořene jazyka se mění objem prostoru. Dutina nosní (nasální) svůj tvar ani velikost nemění. Je využita při

nosových hláskách pohybem měkkého patra. Dutina ústní (orální) navazuje na hrdelní dutinu, vpředu je ohraničena rty. Velikost se mění pohybem rtů, čelistí i jazyka.“

Sluchové ústrojí

Zvukové podněty vnímá člověk sluchovým ústrojím. Orgánem sluchu je ucho. Jako takové se skládá z vnitřního, středního a zevního ucha. Lidský sluch je schopen vnímat zvuky frekvence od 20 Hz do 20 kHz.

Vnitřní ucho je uloženo ve skalní kosti. Tvoří ho kostěný a blanitý labyrint složený z předsíně, hlemýžďe a tří polokružných chodbiček. Vlastní sluchové ústrojí se nachází v hlemýždi, a nazývá se Cortiho orgán. Střední ucho je převodní zařízení mezi vnějším a vnitřním uchem, které je tvořeno třemi sluchovými kůstkami. Kladívkem, kovádlinkou a třmínkem. Vnější ucho je tvořeno boltcem, zevním zvukovodem a končí bubínkem.

Lidské ucho vnímá zvuky. Zachycuje podélné vlnění, jehož podstatou je zhušťování a zředování vzduchu. Nepravidelné střídání vnímá jako šum, pravidelné střídání slyšíme jako tón.

1.3 Tvoření hlasu a artikulace hlásek

„Lidský hlas vzniká zhušťováním a zředováním vzduchu nad hlasivkami. Nadhrtanové dutiny představují soustavu rezonátorů, které zesilují některé tóny hlasivkového tónu. Podstatou samohlásek jsou tóny (pravidelné chvění) a podstatou souhlásek šumy (nepravidelné chvění).“ (Havlová, 1999, str. 15)

Činností hrtanového svalstva se mění postavení chrupavek hrtanu a tím se hlasová štěrbina rozšiřuje nebo zužuje a hlasivky se napínají nebo uvolňují. Krátce před mluvením se hlasivky napnou (zaujmou fonační postavení) a štěrbina hlasová se uzavře. Proud vydechaného vzduchu se rozrazí a v příčném směru rozechvěje. Hlasová štěrbina se pak střídavě rozevívá a zavírá.

Tím se rozechvěje sloupec vzduchu v prostorách nad hlasivkami a vzniká základní hlasový tón. Tón, který vzniká v hrtanu, není ještě lidský hlas. Je slabý a řezavý. Nazývá se tón základní. Teprve chvěním sloupce vzduchu v rezonančních dutinách hltanu a dutiny ústní se zesiluje a zabarvuje svrchními harmonickými tóny. U člověka tedy základní hlasový tón neexistuje sám o sobě, protože hrtan je nedílnou součástí celého mluvního ústrojí. Artikulace jednotlivých hlásek se tvoří až v rezonančních dutinách pomocí jazyka, patra, rtů a zubů.

Dále se Havlová i Hubáček zaměřují na jednotlivé hlásky, jejich popis a tvoření. Primárně na dělení na samohlásky a souhlásky.

Samohlásky (vokály)

Při artikulaci samohlásky se výdechovému proudu vzduchu neklade žádná překážka, tudíž nevzniká šum a zvuk má charakter tónu. Jsou to hlásky tónové a dokážou tvořit vrchol slabik. Vznikají rozechvěním výdechového sloupce v dutině hrdelní. Z jejich složení vzniká lidský hlas. Při artikulaci se obměňuje velikost dutin (hrdelní, ústní), kdy záleží na pohybu jazyka. Labializace je zaokrouhlení rtů, které při artikulaci nikdy nejsou sevřené.

Máme samohlásky dlouhé a krátké. Když změňme délku slabik, může se změnit význam slov (např. dál – dal, péče – peče, paže – páže). Jedná se o fonologickou délku, která vždy souvisí se změnou významu.

Přízvucnost a nepřívucnost souvisí s délkou. Dlouhá samohláska je přibližně 2x tak dlouhá. Samohlásky se od sebe liší otevřeností a zavřeností. V češtině ale hovoříme o tom, že všechny jsou středního stupně.

Třídění českých samohlásek podle horizontálního a vertikálního posunu jazyka může být zobrazováno přehledně v tabulce (Příloha B).

Souhlásky (konsonanty)

Výdechový proud má vždy nějakou překážku. Vzniká šum, kdy proud vzduchu narazí na překážku. Převažují netónové souhlásky nad tónovými.

Artikulace konsonantů má tři fáze. Při počáteční fázi (intenze) jsou mluvidla v klidovém postavení nebo jsou v pozici předcházející hlásky a dostávají se do pozice, ve které má být konsonant artikulován. U vrcholové fáze (tenze) mluvidla zůstávají ve fázi předešlé hlásky. Jedná se o vlastní artikulaci hlásky. V závěrečné fázi (detenze) se mluvidla dostávají zpět do klidové pozice nebo se připravují na další hlásku (dostávají se do vrcholového postavení následující hlásky). Konsonanty se třídí podle několika kritérií.

Dále se souhlásky třídí podle znělosti na znělé a neznělé. Znělé jsou provázeny hlasem, který je tvořen hlasivkami. Při neznělých jsou hlasivky od sebe oddáleny, jako když volně dýcháme. Výdechový proud vzduchu volně prochází a nevytváří se hlas. Některé tvoří párové dvojice znělých a neznělých konsonantů. Jedná se o dvojice t-d, s-z, š-ž, h-ch. Vždy znělé konsonanty, které nemají pár, jsou konsonanty jedinečné.

Dále třídíme souhlásky podle artikulujícího orgánu, podle měkkosti a tvrdosti (neřídí se pravopisem), podle napjatosti (síla, intenzita svalové napjatosti) a podle aspirace, kdy zkoumáme šum, který doprovází artikulaci konsonantu (germánské jazyky).

Třídění konsonantů podle způsobu tvoření. Zkoumáme typ překážky, kterou mluvidla vytváří (částečná nebo úplná). Mluvíme o konsonantech závěrových (okluzívy, explozívy), kdy se vytvoří překážka, přes kterou neprojde výdechový proud vzduchu. Mluvidla tvoří úplnou překážku a vzniká krátký šum, který se podobá výbuchu. Vrcholové postavení nám udává typ překážky. Konsonanty polozávěrové (semiokluzívy, afrikáty), kdy se mluvidla dostanou do pozice závěru, ale ve vrcholové fázi je uvolníme. Je to nejméně rozšířená překážka. Poslední jsou souhlásky úžinové (konstriktivy, frikativy), kdy mluvidla se pouze zúží, ale neuzavřou. Třecí šum, který vzniká při vrcholové fázi a trvá po celou dobu tenze. Úžinové konsonanty se dále dělí na bokové (laterály), kmitavé (vibranty) a vlastní. Boková souhláska je jen jedna – L. Při artikulaci této hlásky vzduch narazí, ale unikne z boku. Kmitavé souhlásky jsou R a Ř. Ve 2. fázi artikulace se jazyk rozkmitá a úžina je chvíli větší, chvíli menší. Artikulace je těžká a dělá v dětství největší potíže. Vlastní souhlásky jsou všechny ostatní. Nejlépe je tvoření konsonantů zobrazené v tabulce (Příloha C).

2 Hlasová průprava budoucích učitelů

Hlasová průprava neboli kultura slovního projevu souvisí s rozvíjením komunikativních dovedností. Ty popsala ve své knize Eva Machková. Jde o schopnost vyjádřit svoje myšlenky, postoje a pocity, sdělit je tak, aby byly srozumitelné pro druhé, ale také umět přijímat myšlenky, postoje a pocity druhých. Podle Machkové k těmto dovednostem patří v řečové oblasti plynulost řeči, dostatečná slovní zásoba, schopnost formulovat, artikulace, ortoepie, dech a hlas.

2.1 Vlastnosti hlasu

Vlastnosti hlasu zpracovává ve své knize Zdena Palková. *„Hlas je při průchodu dutinami nad hrtanem rezonancí zesilován, obohacován o svrchní harmonické tóny a nabývá tak „lidského“ zabarvení. Hlas je složený zvuk, základní tón je jeho určující a nejhlubší složkou.“* (Palková, 1997, str. 57).

Dále rozděluje kvality hlasu v závislosti na fonačním ústrojí na sílu hlasu, výšku hlasu a barvu hlasu. Síla hlasu závisí přímo úměrně na velikosti amplitudy kmitajících hlasivek. U síly hlasu je určující síla výdechového proudu. Zesílení má za následek výraznější kmity a zesílení hlasu. *„Výška hlasu je závislá na rychlosti kmitání hlasivek... Zkrácení hlasivek nebo zvýšení jejich napětí vede ke zvýšení hlasu. Jistotu změny výšky hlasu může způsobit také změna síly výdechového proudu. Při téže délce a téměř napětí hlasivek způsobí zesílení výdechového proudu u hlubokých tónů jejich další prohloubení, u tónů vysokých jejich zvýšení. Výška hlasu se v řeči promítá dvojnásobem. Jednak patří k individuálním vlastnostem člověka (lidé mají různě vysoký hlas), jednak se v řeči téhož člověka může funkčním způsobem měnit.“* (Palková, 1997, str. 57).

Barva hlasu je dána počtem, výškou a silou svrchních harmonických tónů, které zesílí základní tón při průchodu nadhrtanovými dutinami. Patří mezi nejstabilnější individuální charakteristiky člověka. *„Nehledě na zmíněnou stabilitu je barva hlasu v jistých mezích proměnlivá v závislosti na tom, jak mluvčí v daném okamžiku modifikuje nadhrtanové prostory. V řeči tyto změny často souvisejí s individuálním psychickým stavem a posluchač je snadno interpretuje jako projev emotivity, exprese apod. (na hlase rozeznáme radost, smutek, úzkost atd.). Rezonanční zesílení a bohatost hlasu je možno rozvíjet cvičením.“* (Palková, 1997, str. 58).

Dále zmiňuje hlasový rozsah a rejstříky. Hlasový rozsah se mění v závislosti na věku člověka. Nejmenší rozsah je v novorozeneckém věku a postupně se zvyšuje s postupným zvětšováním hrtanu. Před mutací je rozsah v průměru jeden a půl oktávy. „*Za mutace dochází k poslední výrazné růstové změně hrtanu, hlasivky se nápadně prodlužují. V důsledku toho se hlasový rozsah rozšiřuje a zároveň prohlubuje. Výsledek se poněkud liší v závislosti na pohlaví. U chlapců se snižuje horní i dolní hranice hlasového rozsahu. U děvčat se dolní hranice rovněž snižuje, horní hranice se poněkud zvýší.*“ (Palková, 1997, str. 59). V dospělosti se pohybuje okolo dvou oktáv a jsou zde značné individuální rozdíly. U některých pěveckých výkonů až pět oktáv. Ve stáří se rozsah opět poněkud zmenšuje a mění se jeho základní poloha.

Termín hlasové rejstříky se používá v pěvecké a pedagogické praxi. „*Pro rozložení hlasového rozsahu člověka do několika částí podle výšky. Společným jmenovatelem tónu uvnitř jednoho rejstříku je jejich zvuková „stejnorodost“, tj. podobnost tónu a dále předpoklad, že vznikají při relativně podobném základním postavení hlasového ústrojí. Při postupném zvyšování hlasu lze změnu rejstříku „pocítit“, přesně fyziologicky ohraničit je však nelze. Jsou to uměle stanovené tónové řady, které plynule přecházejí jedna v druhou.*“ (Palková, 1997, str. 59).

Palková rozlišuje tři rejstříky. Prsní, střední a hlavový. Charakterizovány jsou především oba krajní, k jejichž vytvoření je většinou třeba vědomé snahy mluvčího. „*Prsní rejstřík je poměrně úzký, zahrnuje skupinu nejhlubších tónů. Hlavový rejstřík (také falzet) představuje naopak nejvyšší pásmo hlasového rozsahu; přechod k němu si člověk většinou zřetelně uvědomuje. Střední rejstřík zahrnuje nejširší hlasové pásmo „normálního“ hlasu. Hlas používaný při řeči leží na spodním okraji tohoto středního rejstříku.*“ (Palková, 1997, str. 59).

2.2 Řeč a její vady

Řeč je podle Havlové „*proces používání jazyka. Je to činnost člena společnosti, kterou se dorozumívá s ostatními lidmi, kterou předává své myšlenky a myšlenky jiných přijímá.*“ (Havlová, 1999, str. 6).

Rozvoj řeči jako specifického lidského znaku, dle Junkové, probíhá ve společenském prostředí. „*Nezbytným předpokladem pro zdárné osvojení řeči jsou kromě podmínek společenských (podnětný vliv, prostředí) též podmínky biologické (nenarušená činnost smyslová, nervová a duševní).*“

I když zájem o mluvenou řeč má starou tradici, dochází k systematickému bádání a studiu až v 19. století. Vzniká nové odvětví lékařské vědy – foniatrie, a to na základě poznatků z různých vědních oborů, např. lékařství vnitřní, krční, ušní, dětské, nervové, duševní, zubní, chirurgie, fyziologie, fonetiky, jazykovědy apod.“ (Junková, 1991, str.66). Foniatrie shrnuje všechny poznatky o lidském hlasu, řeči a sluchu v jeden celek. V současné době chápeme foniatrii jako lékařský obor, zabývající se poruchami hlasu, řeči a sluchu, jejich prevencí a léčbou.

„S foniatrií je úzce spojená logopedie – nauka o fyziologii a patologii dorozumivacího procesu, prevenci a ošetření jeho poruch.“ (Junková, 1991, str. 66). Logopedie zkoumá vývoj a výchovu řeči. Řadíme ji ke speciálním pedagogickým vědám, protože její předmět a metody jsou ve své podstatě pedagogické.

Další oblastí řeči jsou její vývojové poruchy. *„Období prvního roku života, kdy dítě samo nemluví, ale na řečové podněty reaguje, označujeme jako nemluvnost fyziologickou. Ta může být bez vážnějších příčin prodloužena až do třetího roku věku, při čemž nemusí jít o projev nervové poruchy, ale pouze o prodloužení fyziologické nemluvnosti.*“ (Junková, 1991, str.67).

Vývojové poruchy řeči Junková popisuje následovně. Mají řadu příčin. Nejtěžší následky vznikají při poruchách sluchu. Hluchota, neboli úplný nedostatek sluchu může být vrozený nebo získaný. Pokud hluchota vznikla před vývojem řeči a ta se vůbec nevytvoří, označujeme tento stav jako hluchoněmost. Při nedoslýchavosti (částečném pozbytí sluchu) se řeč mění podle druhu a stupně poruchy.

Poruchy řeči také vznikají z příčin nervových a duševních. *„Zvláštním případem je tzv. echolálie - mechanické opakování slyšeného bez porozumění.*“ (Junková, 1991, str. 67).

K dalším příčinám poruch řeči, jejího zpoždění nebo nesprávného vývoje patří poruchy mluvidel. K nim řadíme obrny svalů a svalových skupin, vady a poruchy funkce mluvidel vrozené i získané. *„Nejčastější je rozštěp patra, při němž může být postiženo buď měkké patro nebo současně měkké a tvrdé patro, čelistní výběžek a horní ret. I když se řeč vytvoří, její artikulace je špatná a může být i těžko srozumitelná. Tuto vadu můžeme odstranit včasným operativním zákrokem - poruchy většinou zanikají. Anatomické poruchy mluvidel mohou být příčinou poruch výslovnosti, mohou vývoj řeči dočasně omezit, nemluvnost však nezpůsobují.*“ (Junková, 1991, str. 68).

Vady výslovnosti jsou přidružené oblasti k vadám řeči. Dle Junkové se týkají pouze hlásek, jsou to vady výslovnosti dočasné nebo trvalé. „*Nesprávnou a vadnou výslovnost označujeme jako patlavost neboli dyslálii. Nesprávnou výslovnost považujeme za fyziologický jev nejvýše do sedmého roku věku dítěte. Po pátém roce hovoříme již o dyslálii prodloužené. Dyslálie může postihovat jednotlivé hlásky, slabiky i slova, rozlišujeme proto dyslálii hláskovou, slabikovou a slovní.*“ (Junková, 1991, str. 69).

Hlásková dyslálie má 3 formy. O mogilálii mluvíme, když je hláska vynechána a dítě ji vůbec netvoří (ryba - yba, ruka – uka). Při paralálii je hláska nahrazována jinou hláskou (tráva – tláva). V posledním typu vad výslovnosti je hláska sice vytvořena, ale nesprávně, většinou na jiném artikulačním místě. Takový způsob tvoření označujeme příponou -ismus připojenou k řeckému názvu hlásky, např. sigmatismus – vadné sykavky (s,z,š,ž), lambdacismus – vadné „l“ (nahrazují ho j), kapacismus – vadné „k“ (nahrazují ho t), rotacismus (r); rotacismus bohemicus (ř).

2.3 Hygiena hlasu

„*Hlasové ústrojí člověka je složitý orgán, jehož jemný mechanismus je třeba chránit před poškozením. Hlasivkám škodí zejména nadměrné svalové napětí (např. při indispozici, nachlazení, křiku, dlouhotrvající řečové činnosti atd.), dále činnost v prašném prostředí a za extrémních teplot, zvláště při podchlazení.*“ (Palková, 1997, str. 59).

K příčinám poruch hlasivek a jejich přepínání patří také nesprávné tvoření hlasu, jako je například návyk na vyšší hlasovou polohu, než je v daném případě optimální. Další příčinou jsou chybné návyky související s psychickým stavem mluvčího, jako je časté odkašlávání při řeči nebo požívání vycpávkových slov.

Pokud člověk při mluvním výkonu pocítuje snadno hlasovou únavu, často chraptí, přeskakuje-li mu hlas apod., je vhodné vyhledat odbornou pomoc a hlasová hygiena a dodržování jejích zásad je jednou z možností, jak se snažit předejít vzniku poruch hlasu. Zásady hlasové hygieny se dále mohou doplňovat množstvím různých hlasových cvičení. Tato cvičení mohou pomoci nejen bez obtíží zvládnout dlouhé mluvní projevy, ale také zajistit celkovou pohodu při mluvení a udržení si zdravého hlasu až do vysokého věku.

2.4 Význam řeči v učitelské práci

Učitel je profesionální mluvčí stejně jako zpěváci, herci, moderátoři v televizi nebo rozhlase, ale i prodavači a profesionálové, jako soudci, politici, telefonisté apod.

Pro učitele je komunikace mluvenou řečí během výuky nejběžnějším způsobem předávání informací žákům i prostředkem výchovy a vzdělávání. Dále Ivana Havlová zmiňuje, že všechna technická zařízení jsou pouze prostředkem, který učitelům pomáhá, ale mluvenou řeč nikdy nenahradí.

„Úroveň mluveného projevu učitele se odráží i na úrovni projevu jeho žáků, protože učitel je pro žáky vzorem, který vědomě nebo bezděčně napodobují. Vytříbenost mluveného projevu je odrazem učitelovy osobnosti. Pamatujte si, že učitelův mluvený projev musí být pečlivý při veškeré jeho pedagogické činnosti, nejen při přednesu ukázek z krásné literatury. Musíme tedy dbát nejen o obsahovou stránku každého svého sdělení, ale i o stránku formální. Jen tak budeme pro své žáky vzorem.“ (Havlová, 1999, str. 7).

Pedagogové by se navíc měli naučit, jak upoutat pozornost studentů jinak, než křikem či zvýšeným hlasem. Mezi navrhovanými strategiemi může být tleskání či pískání. Další strategií je i mlčení nebo používání nějakého předmětu, který vydává zvuk za nás (zvoneček, hudební vajíčko, kytara apod.). Pedagogové by taky měli být poučeni o tom, jak je důležité, aby při výkladu mluvili čelem ke studentům a vyvarovali se tak mluvení při psaní na tabuli a snižovali přetěžování hlasivek způsobené zvýšeným napětím krční oblasti.

3 Divadelnictví a dramatická výchova

Divadlo se v Čechách objevuje již ve 12. století, kdy se jednalo o náboženské hry. Od 14. století se začínají objevovat první hry a oživovaly se scénky. V 18. století byl pak největší rozvoj. Hrál se však převážně německy. Vznikají divadla a některá působí dodnes. Stavovské divadlo (1783; původně Nosticovo, poté Stavovské, Tylovo a opět Stavovské), divadlo Bouda, divadlo v Kotcích. Nejvýznamnějšími dramatiky té doby byli Václav Thám, Prokop Šedivý, V. K. Klicpera a J. K. Tyl. V 50. letech 19. století v době absolutismu se divadlu nevedlo. V 70. letech v době Lumírovců a Májovců potom naopak divadlo zaznamenalo velký rozvoj. V roce 1862 byl zahájen provoz v Prozatímním divadle.

Kolem roku 1825 si čeští buditelé uvědomili, že divadlo je velmi silný nástroj a protože čeština se již dostávala do použitelného stavu, formuloval Josef Kajetán Tyl český divadelní program, kde k divadlu přistoupil jako „k lidovému osvětovému nástroji“. V době, kdy tuto svou tezi předložil, byla její platnost diskutabilní.

České divadlo z této teze vycházelo i po roce 1848, kdy již byla zcela neplatná. Zřeklo se jí díky druhé vlně národních buditelů, kteří si uvědomili její neudržitelnost. Na tento program reagoval Ferdinand Břetislav Mikovec, který usiloval o prosazení české tvorby a došel k názoru, že je potřeba zkvalitnit české hry. Pravděpodobně v této době a z jeho myšlenek se zrodila představa vlastního divadla. Roku 1850 vznikl sbor pro zřízení českého Národního Divadla.

V roce 1849 byla založena první česká ochotnická společnost a brzy poté vznikly další. Tyto společnosti si kladly za cíl (podle Tylova programu) šířit osvětu i mimo Prahu, přičemž se zaměřovaly na venkov a malá města, tím se do těchto míst dostalo profesionální divadlo, které mělo nepochybně větší úroveň než místní amatérská sdružení (sousedské hry), která příležitostně účinkovala. Dopad těchto kočovných společností byl relativně velký. Ačkoli jejich hry byly poměrně oblíbené, nevyhnuły se tyto kočovné společnosti velkým finančním problémům.

Divadlo se školském prostředí se objevilo již ve středověku při výuce latiny. Významnou kapitolou při výuce dramatu pak byla činnost jezuitských škol. Cílem divadelní součásti výuky bylo rozvíjení řečnických schopností, mravní a náboženská výchova, ale také prezentace škol.

Dalším významným milníkem pro školské divadlo, byla práce Jana Amose Komenského, který byl zřejmě prvním, který odlišil divadlo, jako umělecký druh a školní hru, jako pedagogický prostředek. V 18. století bylo barokní školské divadlo považováno za přežitě a společně s jezuitskými kolejemi zaniká.

Do škol se pak divadlo vrací v 19. století. Vrací se zejména do škol základních. Tentokrát již ne jako součást vyučování, ale jen jako zájmová a mimovyučovací činnost v podobě příležitostných vystoupení.

3.1 Dramatická výchova

Eva Machková se ve své knize Úvod do studia dramatické výchovy zaměřuje na pojem dramatická výchova, její pedagogicko-psychologické hledisko, význam ve výuce a metodice společně s průpravnými cvičeními.

Pojem dramatická výchova popsala jako: *„učení zkušeností, tj. jednáním, osobním, nezprostředkovaným poznáváním sociálních vztahů a dějů, přesahujících aktuální reálnou praxi zúčastněného jedince. Je založena na prozkoumávání a poznávání, které se děje ve fiktivní situaci prostřednictvím hry v roli, dramatického jednání v situaci. Je to proces, který může, ale nemusí vyústit v produkt (představení).“* (Machková, 2018, str. 110).

Cíle dramatické výchovy jsou pedagogické a její prostředky dramatické. Dramatická výchova je buď školním předmětem nebo zájmovou aktivitou. Její postupy ale mohou sloužit i jako metoda při vyučování jiných předmětů. Od předmětů estetické výchovy se liší tím, že její prioritou je sociální poznání, které je nadřazeno esteticko-výchovným a umělecko-výchovným cílům.

„Z dramatu přejímá dramatická výchova svůj název ve většině jazyků. Termín drama nebo jeho odvozeniny převládají zejména v anglickém názvosloví oboru, kde existují ve slovních spojeních, jako je tvořivé drama nebo tvořivá dramatika, dětské drama, drama ve výchově, výchovné drama apod.“ (Machková, 2018, str. 110).

3.2 Význam dramatické výchovy

Význam dramatické výchovy, její hodnoty a cíle zpracovává Eva Machková následovně: *„Reakce pedagogické veřejnosti i rodičů na dramatickou výchovu bývají často negativní, buď je považována za nácvik divadelního představení a tedy i cosi mimoškolního a „jen zábavného“, nebo je odsuzováno jako „válení se po koberci“ nebo*

maření času jiným bezúčelným počínáním.“ (Machková, 2018, str. 122). Tyto pochyby právem vznikají tam, kde chybí jasně zformulovaný cíl a přesné vědomí hodnot, kterými dramatická výchova svoje aktéry obohacuje a mění. Vznikají tam, kde nejsou správně použité prostředky, metody i látky vyvozeny z cíle a pedagogického záměru, ale pouze ze záliby v určitém postupu nebo ze subjektivního zájmu učitele o nějakou metodu, hru, cvičení nebo látku.

O výchovném aspektu mluví Machková takto: *„Má-li jít o výchovu, tj. o záměrné působení na žáka, a ne pouze o spontánní dramatickou (či námětovou, projektivní, fantazijní...) hru, pak je nutné se velmi důkladně zabývat jejími hodnotami a cíli, a to jak v rovině obecné, tak ve vztahu ke konkrétním skupinám, školním rokům, hodinám či blokům hodin, a dokonce i jejich částem.*“ (Machková, 2018, str. 122).

Mezi základní hodnoty a cíle patří sociální rozvoj, příležitost ke spolupráci, rozvíjení komunikativních dovedností, rozvíjení obrazotvornosti, schopnost kritického myšlení, emocionální rozvoj, sebepoznání a sebekontrola, estetický rozvoj, umění a kultura.

3.3 Formy dramatické výchovy

O rozmachu dramatické výchovy ve výuce se mluví v posledních třiceti letech. Před rokem 1990 byla dramatická výchova, s výjimkou některých mateřských škol, pouze mimoškolní aktivitou. Po tomto roce vstoupila tato výchova do rámcových vzdělávacích programů základních škol a gymnázií jako doplňující předmět.

V současné době tedy dramatická výchova existuje ve dvou formách. Mimoškolní a školní. Hlavní rozdíl spatřuje v její povinnosti. Zatímco mimoškolní dramatická výchova je dobrovolná přestože ji zajišťují školská zařízení, dramatika školní je povinná pro nějakou skupinu žáků bez individuálního rozhodnutí nebo výběru. Volitelná bývá zpravidla na základě výběru z dané nabídky předmětů s povinnou účastí všech, kteří si jí zvolili.

3.3.1 Dramatická výchova jako zájmová činnost

Tato forma dramatické výchovy probíhá v základních uměleckých školách v literárně dramatických oborech. Rámcový vzdělávací program pro základní umělecké vzdělávání člení průběh studia na přípravné studium prvních a druhých tříd, první stupeň, který odpovídá 3. až 9. ročníku ZŠ a druhý stupeň, odpovídající střední škole.

Kvalifikace učitelů literárně dramatických oborů je různá. Dříve byla uznávána kvalifikace v divadelních oborech nebo učitelská aprobace pro český jazyk. Přijímání byli ale i jiné aprobace nebo amatéři. Od roku 1990 je možnost získat specializovanou kvalifikaci. Po roce 2016 je absolventům dramatické výchovy přiznáván pedagogický status, protože tento obor se nevyučuje na pedagogických školách.

Výhody zájmové dramatické výchovy spočívají v přirozeném výběru dětí a mladých lidí na základě zájmu a ochoty a ti, kteří se přihlásili a o obor nejeví dostatečný zájem zpravidla z kolektivu odchází.

Nevýhodou je častá absence způsobená nemocností, ale i tím, že někteří rodiče považují dramatickou výchovu spíše za zábavu nebo využívají zákazu docházky jako formu trestu. Podceňování významu dramatické výchovy ze strany rodičů jsem zmiňovala již výše. Samozřejmě problém nastává i v případě, kdy během nácviku nějakého vystoupení odejde jeden z členů souboru a naruší tak přípravu.

3.3.2 Dramatická výchova ve škole

Dramatická výchova ve školství probíhá v mateřských školách, na prvním a druhém stupni základní školy a na střední škole.

Na každém stupni se dramatická výchova vyučuje jiným způsobem přizpůsobeným věku jednotlivých žáků a studentů. Převážně se jedná o doplnění učiva, ale někdy se dramatická výchova zařazuje do výuky jako předmět, ale to převážně na gymnáziích.

V Rámcovém vzdělávacím programu (RVP) pro základní školy je dramatická výchova společně s taneční a pohybovou, etickou a filmovou/audiovizuální výchovou zařazena mezi doplňující vzdělávací obory. Ty nejsou součástí základního vzdělávání, ale pouze ho doplňují a rozšiřují. Její formy a požadavky jsou tudíž volitelné. V RVP pro gymnázia dramatická výchova není zmíněna.

Jedním z očekávaných výstupů podle RVP je pro první stupeň zvládnutí základů správného tvoření dechu, hlasu, artikulace a správného držení těla. Žák dokáže hlasem a pohybem vyjadřovat základní emoce a rozpoznávat je v chování druhých. Na druhém stupni je to pak uplatňování kultivovaného mluveného a pohybového projevu, dodržování základů hlasové hygieny a správného držení těla.

Velkou nevýhodou školní dramatické výchovy je zejména nepřipravenost učitelů a nedostatek zkušeností s dramatickou výchovou a také nevýběrovost a početnost tříd.

3.4 Dramatika z pedagogicko-psychologického hlediska

Dramatická výchova má řadu forem a různých směrů, ale i přes to v ní platí univerzálně některé pedagogické a psychologické principy.

„V dramatické výchově se pracuje – řečeno terminologií sociální psychologie – s malou skupinou, tj. se skupinou, v níž se všichni členové znají osobně a setkávají se tváří v tvář. Tvoří ji určitý počet osob, které jsou si vědomy své příslušnosti k ní, mají společný zájem a sdílejí skupinové normy. Skupiny dramatické výchovy patří ke skupinám formálním, tedy ustaveným a organizovaným nějakou institucí, která určuje pravidla jejího členství i fungování; pravidla jsou někdy dána dokonce zákonem či statutem (školní třída, skautský oddíl). Jen výjimečně může jít i o skupinu neformální, vzniklou rozhodnutím svých členů (dětská parta), ale vstupem pedagoga se i ta změně zpravidla ve skupinu formální.“ (Machková, 2018, str. 118).

Dále Machková mluví o vztahu učitele a žáka. Ten se stává vztahem spolupráce a partnerství, respektu žáka k učiteli, ale i učitele k žákovi. *„Učitel naslouchá žákovi a jeho nabídka aktivit vychází z aktuálního stavu a zájmů žáka. Místo předávání hotového poznání – „jediné pravdy“ nebo „toho nejlepšího, co mohu dětem nabídnout“ – se tu uplatňuje žákův vlastní zájem, názor, jeho vlastní řešení. Každý žák má dosáhnout co nejvyšší možné úrovně při zachování různosti a odlišnosti individualit ve skupině. Porušit tyto principy znamená postavit drama na hlavu. Ostatně ani v divadelním umění neplatí „jediná pravda“ a „správnost“, netvořivá a netvůřící reprodukce, pouhé předávání hotového vědění.“ (Machková, 2018, str. 117).*

Zásadní význam mají v dramatické výchově klima a atmosféra. Tyto aspekty se podílejí na partnerském a demokratickém uspořádání mezilidských vztahů ve skupině. Je to vztah mezi učitelem a skupinou, mezi učitelem a jednotlivými žáky, a také mezi členy skupiny navzájem. Dále se klima a atmosféra podílejí na stylu vedení skupiny i formách interakce uvnitř ní. Závisí na tom kvalita práce a trvalost změn osobnosti jejích členů. Nejde tedy jen o zpříjemnění či usnadnění života skupiny, ale o klíčovou součást působení dramatické výchovy.

3.5 Systémy průpravných her a cvičení

Machková zpracovává systémy průpravných her a cvičení jako jednu z metod dramatické výchovy. Jako další metody zmiňuje improvizaci příběhu, školní drama neboli drama ve vzdělávání a techniky strukturování.

Metoda průpravných her a cvičení převládá v české dramatické výchově do první poloviny 90. let 20. století a je dosud živá, ať už jako jediná metoda, kterou pedagog používá, nebo jako průpravná a doplňující součást práce jiného typu.

„Velké množství her a někdy i cvičení rozvíjí více schopností a funkcí současně, ale obvykle je jedna z nich v popředí. Záleží zpravidla na formulaci zadání, zda ve hře převládá ta či ona schopnost, psychická funkce. Mnoho her může být proto zařazeno v zásobnících i do více kategorií. Některá třídění obsahují i hledisko věku dětí, jimž jsou určeny, nebo jsou doplněna o další hlediska s ohledem na typ práce, která ve skupině dominuje (např. práce s loutkou, slovesnost apod.). Tyto publikace jsou vystavěny tak, že z nich může kdokoli vybírat podle svého systému práce.“ (Machková, 2018, str. 62).

Hodina založená na hrách a cvičeních mívá velmi proměnlivou strukturu. Stabilní bývá pouze začátek (rozehřátí, uvolnění, soustředění), případně zklidňující závěr. Někdy se dokonce skládá jen ze zcela volně po sobě následujících her. To však není příliš účinné. Účinnější je hodina vybudovaná k určitému tématu, jako je například průprava k práci na inscenaci. Hry a cvičení jsou použitelné i příležitostně, ve velmi krátkém časovém úseku a v rámci jakékoli jiné aktivity.

System průpravných her a cvičení Machková rozděluje podle jednotlivých oblastí, na které se určité cvičení zaměřuje. Jedná se o oblasti rozvíjení psychických funkcí, rozvíjení sociálních dovedností a vztahů, samotné rozvíjení dramatických dovedností, cvičení rozehřívací a pomocná, pohyb a řeč.

Podle Machkové v dramatické výchově cvičení na **Rozvíjení psychických funkcí jedince** svým způsobem dohání to, co školní výchova a vzdělání buď neposkytují v dostatečné míře, anebo se tím nezabývají vůbec. Tato cvičení rozvíjejí především psychickou vybavenost jedince. Jsou to pozornost a soustředění, vnímání, obrazotvornost (představitivost a fantazie), samostatné myšlení a tvořivost. Učitel se často setkává s tím, že žáci nedokáží vědomě a záměrně soustředit pozornost a to ani na témata, která je zajímají. Jsou otupeni množstvím dojmů a nedokáží vnímat jasně a originálně. Děti pak tyto vjemy dokáží reprodukovat, ale neumějí o nich samostatně přemýšlet, restrukturalizovat je a vytvářet něco nového, vlastního, osobitého. Tyto nedostatky se velmi rychle objevují a především jde o neschopnost soustavně pracovat a vnímat, stereotypnost a napodobování druhých a nebo o naprostou neochotu a pasivitu.

Patří sem cvičení pozornosti a soustředění (klidné a meditační nebo zaměřené na cílenou pozornost, jako je házení míčkem a rytmické hry v kruhu). Cvičení a hry na

smyslové vnímání, které zahrnují všechny smysly, se většinou soustřeďují jen na jeden. Úkoly vypadají například tak, že děti mají na úkol popsat detailně předmět, který nevidíme, ale jen hmatáme apod. Cvičení a hry na obrazotvornost a tvořivost mají velmi blízko k pantomimě mohou navazovat na předchozí. Může jít o příběhy, kdy se předmět uplatní, ožívuje a nebo se na předmět dívám z hlediska toho, co cítí a promítám to do pohybu nebo popíšu.

Rozvíjení sociálních dovedností a vztahů se uplatňuje hlavně u nově vytvořených skupin. Vedou k poměrně rychlé uvolněnosti a mohou přispět ke spolupráci a vzájemnému poznání hráčů v neobvyklých situacích, aby se zbavili ostychu. Rozvíjejí komunikativní dovednosti a skupinové cítění.

Dělí se na tři stupně obtížnosti. První z nich je elementární cvičení kontaktu a komunikace. Jde o navazování kontaktu jinými než běžnými způsoby. Neverbální kontakty (klepání, tleskání, sdělování očima, úkoly po slepu, sjednocování pohybu ve dvojicích nebo větších skupinách). Dalším stupněm je náročnější cvičení mimoslovního kontaktu a komunikace. „*Páteří těchto cvičení jsou zrcadla (dva, později tři i více hráčů stojí proti sobě, jeden vede, druhý jen zrcadlí) a slepci (vodění druhého nebo druhých, kteří mají zavřené oči, bez slovní komunikace jen dotykem, zvukem apod.)*.“ (Machková, 2018, str. 66). Posledním je skupinová citlivost, která obsahuje náročná cvičení pro velmi sehrané a dobře sžité skupiny, v nichž celá skupina koordinuje svůj pohyb, aniž se domlouvá slovy nebo dotykem.

Rozvíjení dramatických dovedností cvičí schopnost vyjadřovat se sdělně, relativně přesně a budovat celek, který má určitý tvar. Vedou ke schopnosti sdělovat spoluhráčům nebo přihlížejícím ze skupiny, pak i k dovednosti sdělovat divadelně.

Je šest kategorií takových dovedností. Zvládnutí prostoru, vytváření tvarů nebo předmětů z lidských těl, práce s imaginární rekvizitou a prostorem, dialogy a komunikace umělou řečí, charakterizační hry a cvičení a temporytmická cvičení.

Další oblastí jsou **cvičení rozehřívací a pomocná**, která mají pomocný charakter. Pouze usnadňují rychlý vstup do práce nebo rychlou změnu její organizace, sama o sobě nemají žádný význam, proto jim má být vyhrazena jen doba nezbytně nutná k tomu, aby se naplnil jejich praktický účel.

Cvičení rozehřívací event. uklidňující patří na začátek a konec lekce. Účelem je dosáhnout odstranění rušivých vlivů předchozích činností, naladit hráče na spolupráci a

bez průtahů je zbavit ostychu a uvolnit je. Patří k nim zejména razantní a rychlé pohybové hry nebo rytmizované hry vyžadující pozornost a pohotovost. Mohou to být i klidové a uvolňovací hry. Cvičení a hry pomocné pomáhají přeorganizování skupiny, seznamování hráčů navzájem či učitele s hráči na počátku práce skupiny, zavádění pravidel spolupráce, přemísťování nábytku a úklidu.

Pohyb a řeč jsou nejdůležitějšími aspekty v hlasové přípravě učitelů a jsou nedílnou součástí každé dramatické práce, skrze pohyb a řeč se dramatická akce uskutečňuje. Jejich cvičení se ale neprovádí systematicky v těch formách dramatické výchovy, které nesměřují k divadelnímu vystoupení. Jestliže se počítá s veřejným vystupováním a divadelní stylizací, je potřeba specializovanému cvičení vymezit v lekci určitý čas, i když v míře odstupňované podle věku a vyspělosti hráčů i podle náročnosti předpokládaného vystoupení.

Pohyb a převážně řeč „patří k práci literárně-dramatických oborů ZUŠ, zejména ve vyšších ročnících, v souborech, v práci s gymnazisty (studentské divadlo). Jsou nutné v přípravě učitelů dramatické výchovy, přinejmenším jako jejich vlastní komunikační prostředky (v této funkci by ostatně měla mluvní technika patřit k profesionální vybavenosti učitele kteréhokoli předmětu).“ (Machková, 2018, str. 67).

Praktická část

4 Metodologie

4.1 Cíle

Cílem mé bakalářské práce je zjistit, jak probíhá hlasová průprava u budoucích učitelů a dá-li se případně propojit s divadelní resp. dramatickou výchovou. Jako výzkumný cíl práce jsem si v prvé řadě zvolila popsat, jak profesionální i budoucí učitelé nahlíží na problematiku hlasové průpravy učitelů a jak hlasová průprava u budoucích učitelů probíhá. Jsou-li na budoucí učitele kladeny v tomto ohledu nějaké nároky a požadavky, či nikoliv. Zároveň bych se v jednotlivých rozhovorech chtěla zaměřit na možné návrhy dotazovaných na změnu v tomto vzdělávání.

Praktickou část tak rozdělují na tři výzkumné pododdíly. Prvním je náhled a představa dotazovaných na hlasovou průpravu. Dalším bude zmapování průběhu hlasové průpravy u respondentů během studia a jejich současné přípravě a konkrétních činností hlasové průpravy a hygieny. Výzkum uzavírají návrhy na změnu a návrhy na zavedení hlasové průpravy nebo dramatické výchovy do výuky studentů učitelství. Celý výzkum je doplněn o zmapování požadavků na přijetí do oboru učitelství na Pedagogických fakultách a výuku předmětů souvisejících s hlasovou průpravou.

4.2 Použité metody

Výzkum proběhl kvalitativně. Kvalitativní metodou byla použita metoda rozhovoru a zkoumání podmínek přijetí ke studiu a dostupných vyučovaných předmětů zaměřených na hlasovou průpravu na Pedagogických fakultách v České republice. Rozhovory byly se souhlasem všech dotazovaných nahrávány na diktafon mobilního telefonu, poté přepsány do počítačové formy a analyzovány dále ve výsledcích výzkumu.

4.3 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek byl sestaven ze třech různých skupin učitelů. Jedná se o učitele z praxe, učitele literárně dramatických oborů v základních uměleckých školách (ZUŠ) a o studenty učitelství. Respondenti byli z učitelské praxe tři, ze ZUŠ také tři a budoucí učitelé, studenti vysokých škol, byli čtyři.

Respondentů bylo v celkovém součtu deset z toho osm žen a dva muži. Z celkového počtu je aktivních v praxi šest a čtyři se na povolání připravují. Studenti se zatím

připravují z jazykového hlediska na obory Český jazyk (Čj) a Anglický jazyk (Aj). Druhou aprobací jsou pro ně Přírodopis (Př) a Společenské vědy (Sv).

Respondenti v učitelské praxi mají různou dobu působení. Délka jejich praxe se pohybuje od nuly do třiceti let. Z dotazovaných respondentů čtyři zatím v praxi nepůsobí. V učitelské praxi působí jeden 4 roky, druhý 8 let a ostatní deset a více let.

Dále jsou v textu užity pseudonymy pro zachování anonymity respondentů.

Tabulka č. 1: Respondenti – přehledová tabulka

Respondent č.:	Pseudonym	Pohlaví	Věk	Učitel/Student	Délka praxe
1	Abby	Žena	72	Učitel ZUŠ	30
2	Henry	Muž	35	Učitel ZUŠ	8
3	Betty	Žena	22	Student Čj-Sv	0
4	Lexi	Žena	21	Student Čj-Př	0
5	Roxy	Žena	23	Student Aj-Př	0
6	Charlie	Muž	22	Student Čj- Sv	0
7	Tess	Žena	26	Učitel MŠ	4
8	Niki	Žena	42	Učitel ZŠ	10
9	Anita	Žena	42	Učitel ZUŠ	20
10	Jane	Žena	31	Učitel ZŠ	10

4.4 Metodologický postup

Ve své práci používám metodu kvalitativního výzkumu a na doporučení jsem čerpala z knihy od autorů Švaříček, Šed'ová – Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Z této knihy jsem se dozvěděla, jak může být rozhovor strukturovaný, jak se na něj připravit a jak ho sestavit. Velmi důležité je také si rozhovor rozdělit do jednotlivých skupin podle typu otázek. Kniha mě provedla od základních metodologických otázek, vlastního průběhu výzkumu přes použití metod až k analýze dat.

Pro mě byla velmi důležitá kapitola číslo pět a šest. V páté kapitole jsou uvedeny jednotlivé metody sběru dat. Velkým přínosem byla podkapitola o rozhovorech. Šestá kapitola je zaměřena na analýzu rozhovorů a podkapitola o kódování byla velmi nápomocná.

Před kontaktováním respondentů jsem vypracovala rozhovor. Otázky jsem kladla co nejvíce otevřené. Formulace otázek byla zvolena dle teoretické části, jak jsem o problematice přemýšlela. Ne podle stanovených cílů. Jednotlivé otázky z rozhovorů jsou uvedeny v příloze (Příloha D). Rozhovor je v konečné verzi rozdělen do tří oddílů. Úvodní otázky, průběh a přesah. V celkovém počtu má 7 otázek.

Svůj výzkum jsem začala výběrem a kontaktováním jednotlivých skupin pracovníků, které jsem si pro výzkum vybrala. Základní umělecké školy pro mě byly dostupné z dřívějšího studia dramatické výchovy. Všechny respondenty znám osobně. Při osobní schůzce jsem jim vysvětlila vše o své práci, co je mým cílem a motivací. Všechny jsem kontaktovala sama a všichni mi rozhovor poskytli. Devět jich bylo osobně, jeden probíhal online.

Všechny rozhovory byly nahrávány na mobilní telefon. Přepis rozhovorů proběhl po skončení rozhovorů do elektronické podoby. Po vytištění jsem ručně rozhovory kodovala. Pro přehlednost a kategorizaci jsem použila různé barvy. Kódy z rozhovorů jsem doplnila o zkoumání podmínek pro přijetí na Pedagogické fakulty do oboru učitelství a výuku předmětů zaměřených na hlasovou průpravu.

5 Průprava na Pedagogických fakultách

V návaznosti na teoretickou část je zřejmé, že hlasová hygiena a průprava je pro budoucí učitele velice důležitá. Hlas je náš pracovní nástroj a je potřeba mít jistotu, že naše hlasivky jsou v pořádku a nemůžeme si je pravidelným mluvením poškodit. Nejjednodušším řešením je nechat se vyšetřit u foniatra. V úvodu svého výzkumu se pokusím porovnat, zda je foniatrické vyšetření vyžadováno jako podmínka k přijímacímu řízení na jednotlivých Pedagogických fakultách napříč univerzitami v České republice. Zároveň porovnáám stejné univerzity z hlediska výuky hlasové průpravy během studia.

V následujících podkapitolách budu porovnávat Masarykovu univerzitu v Brně, Technickou univerzitu v Liberci, Západočeskou univerzitu v Plzni, Ostravskou univerzitu, Jihočeskou univerzitu v Českých Budějovicích, Univerzitu J. E. Purkyně v Ústí nad Labem a v neposlední řadě Univerzitu Palackého v Olomouci, Univerzitu Hradec Králové a Univerzitu Karlovu v Praze.

5.1 Hlasové požadavky na přijetí budoucích učitelů

K přijímacímu řízení na všech univerzitách je potřeba doložit maturitní vysvědčení. Dále na každé fakultě probíhá přijímací řízení několika různými způsoby.

Forma přijímací zkoušky se na každé fakultě liší. Na Karlově univerzitě probíhá zkouška třemi formami, ústní, písemnou anebo talentovou. Stejně jako na univerzitě v Ostravě, kde jsou testy, pohovory a praktické zkoušky. Na Jihočeské univerzitě formu přijímací zkoušky určuje katedra, pod kterou patří daný obor. Univerzita v Hradci Králové většinu zkoušek pořádá prezenčně písemnou formou. Na Masarykově univerzitě a Univerzitě J. E. Purkyně v Ústí nad Labem je přijímací zkouška uskutečněna testem všeobecných studijních předpokladů. Na těchto univerzitách foniatrické vyšetření ke zkoušce nepožadují.

Na ostatních fakultách je toto vyšetření požadováno na různých oborech. Na Univerzitě Palackého v Olomouci je požadováno na oborech Logopedie, Učitelství pro mateřské školy a Speciální pedagogika. Uchazeči dále dělají zkoušku z obecně studijních předpokladů (Scio test). Na univerzitě v Liberci je zkouška formou testu, který tvoří fakulta podle vzoru Scio. Potvrzení je zde požadováno na oborech Učitelství pro MŠ a Učitelství pro 1. stupeň ZŠ. Stejně jako na Západočeské univerzitě v Plzni, kde se přijímací zkouška koná písemnou formou.

5.2 Výuka předmětů spojených s hlasovou přípravou

Podle sylabů předmětů na internetových stránkách jednotlivých fakult jsem se pokusila vyhledat hlasovou přípravu nebo dramatickou výchovu a předměty s tím spojené, jako součást vyučování a přípravy na učitelské povolání. Hledala jsem sylaby všech devíti fakult zmíněných výše.

Na čtyřech fakultách jsou bohužel sylaby neveřejné. Jedná se o Západočeskou univerzitu v Plzni, Univerzitu J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Univerzitu v Hradci Králové a Jihočeskou univerzitu v Českých Budějovicích. Na dalších univerzitách jsem objevila předměty, jako je například Rétorika, Základy dramatické výchovy, Prezentační dovednosti a podobně zaměřené předměty.

Na Technické univerzitě v Liberci se vyučují Základy rétoriky v rámci společného základu pro všechny obory. Dále se zde vyučují Prezentační dovednosti na oboru Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání a Kultura mluveného projevu v rámci České filologie pro praxi. Dalšími předměty, které se vyučují na Přírodovědně-humanitní a Pedagogické fakultě v Liberci jsou na oborech Učitelství pro mateřské školy a Učitelství pro první stupeň ZŠ. Těmito předměty jsou Rétorika pro učitele MŠ, Dramatická výchova v MŠ a obecně Rétorika.

Na Ostravské univerzitě se na Pedagogické fakultě vyučují Základy dramatické výchovy a Dramatická výchova ve vyučování 1 a 2 na Katedře preprimární a primární pedagogiky. Na Katedře anglického jazyka je předmět Prezentační dovednosti pro učitele. Základy hlasové hygieny a logopedie, Komunikace a rétorika, Prezentační a řečnické dovednosti, Ortoepie a hlasová výchova pro učitele češtiny a Rétorika se vyučují na Katedře českého jazyka a literatury. Na Katedře pedagogiky a andragogiky se vyučuje Rétorika a komunikace. Posledním předmětem je Hlasová výchova v pěveckém sboru s metodikou na Katedře hudební výchovy.

Pedagogická fakulta na Univerzitě Palackého v Olomouci předměty spojené s tímto tématem vyučuje na Katedře anglického jazyka, Katedře českého jazyka a literatury, Katedře preprimární pedagogiky a Ústavu speciálněpedagogických studií. Předměty jsou Rétorika, Dramatická tvorba a výchova, Komunikace v teorii a praxi, Rétorika a komunikační kompetence a Dramatická výchova v MŠ.

Na Masarykově univerzitě v Brně se vyučuje Dramatická výchova v pedagogické praxi v rámci všech předmětů se zaměřením na vzdělávání od Anglického jazyka až po Zeměpis. Na Učitelství pro první stupeň se vyučuje Hlasová výchova a Základy dramatické výchovy. Na oboru Sociální pedagogika a volný čas se vyučuje Hlasová a Herecká výchova, Vypravěčství a Základy dramatické výchovy.

Poslední zkoumanou univerzitou je Univerzita Karlova v Praze. Na magisterském studiu Učitelství pro 1. stupeň ZŠ jsou dva předměty, Řečové dovednosti učitele a Hlasová příprava pro učitele. Dramatická výchova je jedním z povinně volitelných předmětů, v sylabu jsou od roku 2019. V nových akreditacích od roku 2021 je na bakalářském studiu Učitelství pro druhý stupeň v Praze stejně jako v Brně v rámci všech předmětů zahrnuta Rétorika a profesní rozvoj hlasu. Didaktika dramatické výchovy a Dramatická výchova (volitelné zaměření) je vyučována na Učitelství pro mateřské školy.

6 Výzkum

Výzkum je založený na rozhovorech s respondenty, kteří se skládají z učitelů v praxi na základních školách, mateřských školách, základních uměleckých školách a s budoucími učiteli studujícími obor Učitelství pro druhý stupeň.

Text bude dále členěn podle stanoveného schématu a rozepsán podle výzkumných otázek. Dělen bude na tři části, které obsahují podotázky.

Schéma členění textu:

Úvodní otázky

Co si představíte pod pojmem hlasová průprava?

Ve kterých profesích krom učitelství je hlasová průprava a hygiena důležitá?

Jak velký vliv má výslovnost na projev?

Průběh

Máte pocit, že je hlasová průprava důležitou částí ve vzdělání? A proč?

Máte nějaké způsoby, jak udržujete svoje hlasové ústrojí zdravé? Dodržujete principy hlasové hygieny?

Přesah

Jak by podle Vás mohla či měla vypadat hlasová průprava studentů učitelství a žáků na základní škole?

Jaký máte na toto téma názor a uvítali byste hlasovou průpravu během studia?

6.1 Úvodní otázky

Pojem hlasová průprava

Většina učitelů si hlasovou průpravu představí podobně jako Tess, která ji popsala jako: „*pojem, pod který se dá zahrnout vše okolo hlasu a mluvy. Výslovnost, práce s hlasem, artikulace, fonační cvičení, ale také celkový řečový projev, kde se tyto jednotlivé oblasti projevují.*“ Dále pak ostatní učitelé zmiňují důležitost dechových cvičení a práci s bránicí, intonací a dynamikou, aby mluvčí dokázal obsáhnout celý prostor a slyšel ho i posluchač v poslední řadě. Anita říká: „*aby bylo dobře rozumět a slyšet, tak je strašně*

důležitá artikulace, a proto je potřeba určitě ta bránice. Opřít to prostě do té bránice a mít ten hlas nosnej.“ Tyto faktory zmiňují hlavně učitelé literárně-dramatických oborů, kteří jsou v otázce hlasové průpravy učitelů i dětí zbláhli. Problematiku znají z teoretického i praktického hlediska. Učitelé v praxi se s hlasovou přípravou setkali či setkávají až při výuce, kdy zjišťují, že je potřeba s hlasem pracovat, aby o něj nepřicházeli.

Studenti učitelství nejsou s problematikou hlasové průpravy příliš obeznámeni. Tři z respondentů jsou studenty českého jazyka a tuto problematiku znají alespoň z teoretického hlediska z hodin fonetiky a fonologie. Většina si pamatuje zhruba definici hlasové hygieny jako Charlie. *„Pod hlasovou přípravou si představím jistá pravidla a celkově téma, které nám říká, jak správně zacházet s řečí, jak se věnovat projevu řeči a jak o ní dbát.*“ Lexi si pod hlasovou přípravou představila: *„že člověk by měl nějak umět mluvit. Měl by dbát na způsoby toho, že správně mluví, že mluví nahlas, srozumitelně, zřetelně. Měl by dbát na způsoby hlasové hygieny.*“ Jeden z respondentů studuje anglický jazyk, ale o tématu hlasové průpravy neměl sebemenší ponětí. *„Asi jen to, jak svůj hlas připravit na nějakou zátěž.*“ říká Roxy.

Důležitost v ostatních profesích

Všichni respondenti se shodují, že hlasová příprava je důležitá nejen v učitelství, ale ve všech profesích, kde je potřeba komunikace nebo veřejné vystupování a sdělování informací. Abby říká, že je hlasová příprava potřeba. *„Pakliže se chtějí živit tím svým hlasem, řečí, mluvou, tak by ta řeč měla být kultivovaná. Těch profesí je mraky.*“ Tess to celé shrnula do jedné věty. *„Ve všech profesích, kde pracujeme s lidmi a je tak třeba s nimi komunikovat.*“ Většina respondentů zmínila herce, moderátory anebo lékaře.

Dále se každý z respondentů zaměřil na jiné povolání, které mu v tu chvíli přišlo na mysl. Betty zmínila barmany a číšníky z důvodu hlasitého prostředí, kde pracují. Lexi mluvila o klinickém logopedovi. Roxy mluvila o politice a celkové reprezentativnosti, kterou správnou mluvou určitě podporujeme. Charlie si vzpomněl i na povolání, které je povoláním až v posledních letech. *„Tak zejména youtuber, tik toker, streamer (smích).* Ale také taková ta staromódnější jako je moderátor, jako je řečník, jako jsou úředníci.“ Niki mluvila o důležitosti hlasové průpravy u jiných profesí, vzpomněla si na velmi nenápadné zaměstnání, jako jsou lektorky jógy: *„které vlastně mluví v průběhu toho cvičení, neustále popisují, co má vlastně ten člověk, co přijde na to cvičení, dělat. Často*

mají třeba ty porty, čímž si hodně uleví, to je super, ale ne každý je má. Ale nicméně si myslím, že taky musí být strašlivě vymluvený a vlastně mít ty hlasivky unavený.“

Anita pak také mluvila o důležitosti hlasové přípravy u jiných profesí, ve kterých si neuvědomují: *„že nejsou zpěváci nebo že nejsou herci. Neznamena to, že nepoužívají svůj hlas, který potřebuje úplně stejnou péči jako kohokoliv jiného hlas. Myslím si, že každý, kdo ten hlas používá v rámci práce, má ho jako jeden z nástrojů toho zaměstnání, měl by myslet na to, že hlas má jenom jeden a že je prostě potřeba se o něj starat specifickým způsobem.“*

Vliv výslovnosti na projev

Naprostá většina respondentů se shoduje, že výslovnost je při mluveném projevu velmi důležitá. Mluví o srozumitelnosti, jistotě, výraznosti, práci s dechem a artikulací. Abby to například popsala takto. *„Jsem přesvědčená o tom, že pokud si někdo není jistý svým hlasovým projevem, rozutíkají se mu myšlenky na to základní, co chce sdělit a není komplexně soustředěný. Pakliže má jistotu svého hlasového projevu, tak se může soustředit na obsah sdělení a tím, že se soustředí na obsah sdělení, z něj udělá zajímavou část toho přednesu, protože není nic horšího, než takoví ti uspávači hadů, co přednáší a polovička sálu usíná anebo už je v mrákotách (smích), ale on to myslí dobře. Myšlenky má všechny v pořádku, ale hlasová vybavenost nula, špatně.“*

Někteří zmiňují reprezentativnost projevu. Pokud správně vyslovujeme, působíme seriózněji a vzdělaněji. Betty říká, že: *„když se umíme dobře vyjadřovat a vyslovovat, tak je všechno lepší a určitě to o nás něco svědčí. Takže si myslím, že to je důležité, ať už v zaměstnání, nebo i v běžném životě.“* Zároveň lépe upoutáme a udržíme pozornost posluchačů. Jane v této souvislosti zmiňuje i hlasité čtení. *„Ve školách děti málo čtou nahlas, ještě méně umí číst kvalitně a srozumitelně, často neumějí číst plynule, dělat správné pauzy ve větách a pracovat s hlasem. Při čtení nahlas je i často cítit nejistota a strach z projevu před ostatními.“*

Další dotazovaní zmiňují i logopedické a řečové vady nebo jen špatné zlozvyky, které mohou mít na projev velký vliv. Lexi zmiňuje konkrétní vady, jako je patlavost a breptavost a výslovnosti přikládá velký význam. *„Výslovnost a artikulace je jednou z klíčových věcí, která by měla být primárně nějak naučená.“*

Tess také mluví o vlivu sociálních sítí. „*Pro děti v dnešní době je hlasová průprava potřebná ještě více, než kdy dříve. Děti přirozeně méně mluví v rodinách i s vrstevníky, často komunikují spíše formou zpráv přes sociální sítě.*“

Henry ale mluví o tom, že výslovnost je přidružená hlavně dechu. „*Já si myslím, že výslovnost je další fáze. Nejdřív je potřeba pracovat s dechem, vůbec najít si tu oporu dechu, pak ta artikulace vlastně přichází, nechci říct sama, ale je tomu hodně nápomocná. Protože dělat samotná artikulační cvičení jenom na výslovnost, to se bavíme zase jenom o části pusy nebo úst, rtů, ale když nebudeme k tomu správně dýchat, tak se to nikdy nepropojí a nebude to fungovat. Takže výslovnost je důležitá pro to sdělení, co chceme říct, ale je zapotřebí jít přes ten dech, hlas až po tu artikulaci jako finále.*“

6.2 Průběh

Hlasová průprava jako součást vzdělávání

Hlasovou průpravu považují všichni dotazovaní za důležitou na všech stupních vzdělávání. Někteří se zaměřují na vzdělávání žáků na základní škole a někteří na vzdělávání učitelů. Většina se zaměřuje na důvody, proč tuto průpravu zařadit do vzdělávání. „*Myslím si, že by to měla být součást vzdělání. Na Pedagogických fakultách si myslím, že se to moc neděje, že spíš je to výjimka. Možná se to děje třeba u 1. stupně u učitelek, ale nejsem si teď úplně vědom, jestli a jak, v jaké míře, na kterých fakultách nebo školách. Ale myslím si, že by to byla jako jedna z důležitých věcí, protože s tím hlasem pracují všichni a měli by s ním umět nějakým způsobem zacházet.*“ říká Henry.

Lexi na tuto otázku odpověděla velmi obsáhle. „*Asi bych to neučila úplně někde na základní škole, ale jako předmět třeba na vysoké škole nebo na střední. Když je to nějaká příprava na profesi, kde se to bude hodit, tak bych to tam určitě zařadila, protože spousta lidí i v tom školství mluví potichu, nevýrazně a občas i nesrozumitelně. A je to špatně, protože nedokážou upoutat pozornost svých žáků.*“

Charlie shrnul důležitost hlasové průpravy ve vzdělání jednou větou, kde zmínil, že je důležitá: „*i pro běžného člověka, respektive pro běžnou komunikaci je to nezbytné, protože základem společenství je prostě komunikace, takže ano, je to nezbytné.*“ Jeho tvrzení, že je hlasová průprava důležitá pro všechny a nejen pro učitele, podporuje Tess, která mluví o tom, že: „*v rámci vzdělávání by se měly děti naučit smysluplně a srozumitelně vystupovat a mluvit s ostatními, naučit se mluvit i před skupinou lidí, což je důležité pro jejich budoucí život.*“

Niki dále zmiňuje konkrétní příklad: „*už třeba jenom když děti na 1. stupni se začínají učit přednášet básničky v rámci češtiny třeba nebo při čtení, a tak je někde strašně znát, jak to chybí.*“

Dva respondenti hlasovou průpravu při svém studiu absolvovali a podělili se o zkušenosti, jak to probíhalo. Všichni ostatní se s hlasovou průpravou nesetkali. Betty to například popsala takto: „*vzhledem k tomu, že já jsem žádnou hlasovou průpravu nezažila, jakožto student učitelství, tak bych to určitě třeba uvítala, protože si nemyslím, že mám nějak hodně zajímavěj hlas, nebo že s ním umím dobře pracovat.*“ Jane by hlasovou průpravu při studiu uvítala také. Během rozhovoru několikrát zmínila problémy s hlasem, o který během praxe přicházela i několikrát do roka. „*Určitě bych to uvítala, protože mi to prostě chybělo, ale vyzkoušela a zjistila jsem to až v té praxi. Během toho studia mě to ani moc nenapadlo, protože my jsme těch praxí zase tolik neměli. Což si myslím, že je taky velká chyba. A potom, až když tam člověk stál před celou tou třídou, tak si to jako uvědomil. A on jeden, dva dny praxe nestačí. Projevilo se to až po několika týdnech.*“

Henry a Anita hlasovou průpravou prošli během studia na vysoké škole. Henry ji absolvoval na několika školách a mohl porovnat přístupy několika škol. „*Měl jsem možnost asi na třech školách s tím různě pracovat. Ty principy jsou různé. Víím, že jsem měl zkušenost jít jenom přes tu artikulaci, a to není podle mě cesta, která úplně vede k tomu cíli. A víím, že potom, když se nepropojí ta artikulace s dechem, tak vlastně není šance to tam nějak dostat v tom kompletu. Nejprve jsem měl hlasovku na bakaláři v Plzni, potom jsem měl jít na DAMU a i tak mi trvalo tři roky, vlastně celý studium, než jsem pochopil a tělo si zvyklo na práci s tím hlasem. Protože jsem dýchal a mluvil vlastně jako dejme tomu jenom do vrchní části plic a vůbec jsem nepoužíval bránici, takže to trvalo přes různé cvičení a aktivity, aby ten hlas se trošičku rozezněl a dokázalo se s tím pracovat.*“

Anita hlasovou průpravu zažila při studiu ve Svatém Janu pod Skalou, kde studovala dálkově a již pracovala v základní umělecké škole. Dále absolvovala i doplňující kurzy. „*Ve Svatém Janu bylo dobrý, že tam to bylo hodně zaměřený právě i na tu hudbu a na to umění, takže my jsme tam měli jak dramataák, tak jsme tam měli vlastně i povinný klavír. Měli jsme hudebku jako takovou. Když se neprobírala zrovna nějaká teorie, často se to propojovalo, takže se to zrovna v tu hodinu ukázalo i prakticky, což si myslím, že je úplně ideální. Když se to propojí rovnou s tou praxí, takže tam jsme vlastně nějakým způsobem i tu hlasovou průpravu měli. Tam k nám přistupovali jako k učitelům, kteří si dálkově*

dělají školu ještě. Přístupovali k tomu vlastně velmi zodpovědně, že jsme opravdu tam tu hlasovou hygienu dělali.“

Způsoby udržování zdravého hlasového ústrojí a principy hlasové hygieny

V téhle kategorii bylo opět velmi znát, kdy se jednalo o učitele z praxe a kdy o studenta učitelství, který praxí zažil ještě velmi málo. Učitelé v praxi a převážně literárně-dramatických oborů se hlasovou hygienou a průpravou zabývají převážně při výuce, kdy se snaží cvičit s dětmi. Hlasové ústrojí se snaží udržovat zdravé a na hlasovou hygienu dbát. Přiznávají však, že na to občas zapomínají nebo málo dbají, pokud se nejedná o výuku. To říká hlavně Henry, který přiznává, že v běžném životě hlasovou hygienu vypouští, ale dbá na ni právě při výuce společně s dětmi. Niki o tématu promluvila takto: *„nemyslím si úplně, že by se o něj učitelé jako extra starali nebo že by měli extra prostor pro tu hlasovou hygienu a je to taky škoda, protože pak přicházíme o ten hlas. Máme uzlíky na hlasivkách, prostě onemocníme jenom z toho, že máme ten hlas unavený. A je to všechno tím, že jedeme spatra. Prostě jedem a bez jakékoliv přípravy, průpravy.“*

Ostatní dále zmiňují, jak o hlasové ústrojí pečují oni sami. Abby a Niki zmiňují zpívání jako jeden z prostředků trénování hlasu. Anita zmiňuje i konkrétní přípravu na představení a jazykolamy, které používají s dětmi. *„Vyhledáváme i takové, aby to nebyly prostě ty klasické ‘strč prst skrz krk’ anebo ‘jeden Řek mi řek’, aby to bylo něco zajímavějšího, sofistikovanějšího, už složitějšího. Takže třeba jeden, co mě úplně dostal, tak je: ‘Mahátmá v tmách hmatá tchána hnát’. Vlastně zní, jako když je to indicky (smích). A je to naprosto úžasný.“*

Respondenti hodně mluví o dodržování hlasové hygieny ve formě hlasového klidu a omezování zvyšování hlasu při výuce. Jane se i z důvodu častých hlasových indispozicí naučila používat jiné nástroje než hlas. *„Snažila jsem se najít způsoby, jak si zřídit vlastně tu pozornost anebo jak děti zaujmout jinak, než prostě používat jen ten hlas. V práci jsme měli písničku a rytmičné vajíčko a já jsem jí říkala tak dlouho potichu, až i ten poslední v té třídě pochopil, že už tam má být a je to jenom o tom, o práci s tím kolektivem, ty děti se to naučily velmi rychle.“*

U studentů učitelství je hlasová průprava velmi slabá. Často ani nevědí, jak se o hlas správně starat. Charlie o hlas pečuje následovně: *„snažím se dbát na to, abych artikuloval. Snažím se také hlídat své nádechy a práci s dechem. Asi největší problém mně osobně*

dělá drmolení, takže si musím hlídat tenhle zlovyk, který mám.“ Ostatní respondenti zmiňují pouze způsoby, jak by se o hlas dalo pečovat. Betty se snaží dopřávat si hlasový klid po větším vypětí hlasivek, pije vincentku a při bolesti v krku si dělá zábaly: *„ale jinak se o to ústrojí nestarám, což je asi špatně, ale moc nevím jak.*“ Roxy zmiňuje spánek jako formu hlasového klidu a Lexi se v první řadě snaží dodržovat zásady, aby nenastydla a pak nechraptěla, a tím hlasivky zatěžovala: *„dále nekřičím, ani nešeptám, protože to taky potom příliš škodí zdraví nebo tomu hlasu. Snažím se mluvit přiměřeně, normálně a nějak artikulačně otvírat pusku, aby mi bylo rozumět.*“

6.3 Přesah

Návrhy na zavedení a průběh hlasové přípravy budoucích učitelů a žáků na základní škole.

Učitelé v základních uměleckých školách by při výuce dramatické výchovy, případně při hlasové přípravě na základní škole postupovali od jednodušších cvičení k těm náročnějším. Na středních školách by příprava určitě měla pokračovat, aby u studentů nenastala „artikulační lenost“. Tři z nich mluví o vlivu elektroniky na děti a o slabém tréninku s rodiči doma. Nepomáhají tomu ani zkratky, které dnešní generace používá čím dál častěji. To souvisí právě s „artikulační leností“.

Pro výuku na základní škole by hlasovou přípravu zaváděli. Většina se shoduje na tom, že hlasová příprava by měla na základní škole být převážně praktická. Mluvit s dětmi a pracovat na jejich výslovnosti a procvičování hlasového fondu. S teorií by začali až později. Ale teorie je také důležitá, aby děti poznaly i anatomické hledisko svého hlasového ústrojí. O práci s dechem nemluví.

Abby posloupnost hlasové přípravy popisuje takto. *„Myslím si, že by to mělo být součástí výuky i na základce a plynule s tím pokračovat i na středních školách. Protože dovednost, která se nepoužívá a neopakuje pravidelně, se zapomíná. V nějakém časovém horizontu to prostě vždycky upadne do nějakých kolejí, kde to je nepotřebné, potom jo, a je škoda to zahodit. Neříkám jen hlasovou, ale i mluvní, dechovou a vůbec. Já bych tu rétoriku zavedla jako povinný předmět. Začli bychom už v mateřské škole.*“ Henry by na prvním stupni začal přes hudební výchovu a zpěv, společně s dechovými cvičeními. Na druhém stupni by to byla otázka prezentačních dovedností a komunikačních kompetencí. *„Na těch středních školách to už je potom možná víc techničtějšího rázu a dokázal bych si představit, že se dá pracovat s prostorem a nějakým vyjádřením v roli.*“

Charlie se přidává s tvrzením, že: „není potřeba žáky nějak zahlcovat teorií, ale spíše se zaměřit na praktickou část, naučit žáky, jak správně mluvit, na co mají dávat důraz, když mluví, na co si dávat naopak pozor, aby to dokázali použít v běžné komunikaci, při hledání zaměstnání, při vykonávání pracovních povinností, studijních povinností a dalších věcí.“

Pro studenty učitelství je hlasová příprava určitě důležitým aspektem, kterému by se měli věnovat. Jane popisuje důležitost hlasové přípravy u budoucích učitelů následovně: „určitě jako jeden obor, jako předmět by tam určitě měl být, protože potom si ti studenti stoupnou před ty žáky. A oni když přijdou na ty praxe, tak vůbec netuší, jak to třeba dělat nebo nemají ty zkušenosti. Takže určitě tohle by tam mělo být. Potom z praxe vím, že mi to chybí, že to člověk musí hledat a dohledávat sám. A přitom je to jedna z nejdůležitějších věcí, jak ty děti zaujmout. S tím už tam jdeme do toho školství, že to budeme chtít dělat před těmi dětmi, takže my musíme umět před nimi mluvit. Takže by to měl být určitě jeden z povinných předmětů. Práce s hlasem.“

Niki navrhuje zavedení hlasové přípravy pro studenty učitelství i pro žáky na základních i středních školách. „Třeba jdu ke zkoušce a tam mluvím a mluvím dlouho a prostě si myslím, že jak ti profesori, tak ti studenti, by měli mít hlasovou přípravu, protože pak se diví, že najednou nemůžou mluvit. No, tak to je právě přesně ukazatel toho, že prostě tohle určitě chybí a určitě by to jako mělo být i v rámci studia zaneseno a mělo by to být povinné. Jak pro ty pedagogy, tak pro studenty. Rozhodně všude, kde to půjde, prostě všude.“

Tess shrnula hlasovou přípravu žáků i učitelů: „v rámci vyučování na základní škole zapojovat artikulační a fonační cvičení do běžné výuky českého jazyka, procvičovat výslovnost, snažit se děti vést k samostatnému projevu i před ostatními dětmi. U studentů učitelství platí v podstatě to samé, ale zde bych kladla velký důraz na výslovnost a srozumitelnost řeči. Učitel je pro dítě mluvním vzorem, a to aby správně mluvil je klíčové pro rozvoj dětí.“

Postřehy respondentů

Každý z respondentů se vyjádřil k tomu, jestli by hlasovou přípravu uvítal během svého studia učitelství. Pouze dva z učitelů literárně-dramatických oborů prošli hlasovou přípravou při svém studiu. Oba se shodují na tom, že v praxi to má velký význam.

Všichni studenti i učitelé se shodují, že by hlasovou přípravu uvítali už během studia učitelství na vysoké škole. Charlie řekl, že by to měla být: *„nezbytná součást během studia. Každý by o tomto tématu měl alespoň trošku tušit. Velice bych uvítal, pokud bychom se mohli zabývat tímto tématem více do hloubky, aby každý z nás obohatil svou řeč, jak jen to je možné.“* Betty toto téma považuje za důležité a myslí si, že by se mu mělo věnovat více lidí. Lexi by také hlasovou přípravu uvítala: *„protože bych se ráda dozvěděla něco o tom, jak třeba funguje můj hlas a jak o něj ještě víc pečovat.“*

7 Výsledky práce

Úvodní výsledky práce sledují, že foniatrické vyšetření požadují pouze čtyři Pedagogické fakulty z devíti v celé České republice. Ovšem obory, na kterých je vyšetření požadováno, jsou převážně jen obory Učitelství pro mateřské školy a Učitelství pro 1. stupeň základní školy. Na jiných oborech toto vyšetření nepožadují. Dle mého názoru by bylo vhodné toto vyšetření zavést na všech oborech, spojených s učitelstvím.

Výuka spojená s hlasovou průpravou nebo dramatickou výchovou již probíhá na více fakultách. Postupně se do výuky tyto předměty přidávají. Některé univerzity nemají veřejné sylaby, tudíž nebylo možné porovnat všechny najednou a musela jsem pracovat jen s pěti z nich. Stejně jako v případě foniatrických vyšetření není tato výuka zavedena na všech oborech. Většina probíhá pouze na katedrách preprimární a primární pedagogiky, českého nebo anglického jazyka. Napříč učitelskými obory jsou předměty s tímto zaměřením vyučovány na univerzitách v Praze a v Brně.

V rámci hlavního výzkumu má každá otázka svoje získané odpovědi a názory. Rozhovory s respondenty a jejich odpovědi byly cenným zdrojem pro výzkum. V některých otázkách se shodují a v některých liší. Rozhovory s učiteli byly i díky jejich dlouholetému působení v praxi velmi přínosné. Na otázky odpovídali velmi obsáhle a srozumitelně. S návrhem na zavedení hlasové průpravy, ať již samotné nebo v rámci dramatické výchovy, všichni souhlasí a v rozhovorech podporují její smysl a užitečnost.

První část, obsahující úvodní otázky, se dělí na tři podkapitoly: Pojem hlasová průprava, Důležitost v ostatních profesích a Vliv výslovnosti na projev. Pod pojmem hlasová průprava si většina respondentů dokázala představit péči o hlasivky a artikulační cvičení. Učitelé z praxe mají o tomto tématu větší představu než začínající studenti učitelství.

O důležitosti hlasové průpravy v ostatních profesích se každý z respondentů vyjádřil různě. Většina se shodla na učitelství, herectví, řečnictví a lékařství. Hlasová hygiena a průprava je důležitá ve všech povoláních, kde člověk mluví dlouho, hodně nebo mluví před lidmi a jeho projev by měl být velmi kvalitní. Někteří dotazovaní zmínili i neobvyklá povolání jako je například člověk vystupující na internetu nebo lektor jógy, ale i barman a číšník.

Správná výslovnost v projevu je podle většiny dotazovaných nesmírně důležitá. Výslovnost je součástí kvalitního projevu, je potřeba ji propojit s dechem a bránicí, díky

kterým je artikulace jednodušší. Pokud správně dýcháme, je projev mnohem snazší, tolik se nezdýcháváme a hlasivky se neunavují.

Kapitola druhá obsahuje dvě velké části zaměřené na hlasovou výchovu ve školství a osobní přípravu respondentů. Hlasovou přípravu jako součást vzdělávání všichni dotazovaní popsali různými způsoby. Za důležitou ji považují na všech stupních vzdělávání. Respondenti se vyjádřili, že hlasová příprava, kromě volitelné dramatické výchovy, ve školství chybí. Kvůli tomu se také zaměřovali hlavně na důvody, proč by měla být hlasová příprava do školství zavedena. Dle všech dotazovaných by měla probíhat od mateřské školy až po vysokou školu, kde by měla být zavedena na oborech, kde je rétorika důležitou součástí pro vykonávání daných povolání. Hlasová příprava je důležitá i z hlediska udržování zdravých hlasivek, aby hlasoví profesionálové, kterými učitelé bezpochyby jsou, nepřicházeli dlouhodobě o hlas.

Způsoby udržování zdravého hlasového ústrojí a principy hlasové hygieny jsou potřeba a měl by je dodržovat každý, kdo se svým hlasem pracuje. Většina učitelů v praxi si způsoby, jak o své hlasové ústrojí pečovat, našla. Bohužel často až během praxe, kdy jim začaly hlasivky odcházet. Od začátku praxe se hlasové přípravě věnovali pouze ti pedagogové, kteří hlasovou přípravou prošli při svém vysokoškolském vzdělávání. Dotazovaní studenti učitelství se s hlasovou přípravou nesetkali a tudíž se o své hlasové ústrojí příliš nestarají. Jeden ze studentů má zkušenosti s dramatickou výchovou a hudbou, jako zájmovou činností a díky tomu ví, že o hlasivky je třeba řádně pečovat.

V rámci přesahu jsem se zaměřila na návrhy respondentů na zavedení hlasové přípravy, případně předmětů s ní spojených do školní výuky a do výuky budoucích učitelů. Na základní škole by respondenti zavedli hlasovou přípravu z praktického hlediska, protože je důležitá i pro běžnou komunikaci v životě. V dalších stupních vzdělávání by se mohla přidat i teoretická znalost hlasového ústrojí. Na základě našeho rozhovoru se respondenti shodli na tom, že by hlasová příprava, případně dramatická výchova měla být zavedena ve výuce a že by ji uvítali i oni sami při svém vzdělávání.

Dramatická výchova je jako předmět v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní školy zahrnuta pouze v doporučených předmětech. Dle mého názoru i názoru respondentů, by mohla být dramatická výchova zavedena do výuky společně s ostatními estetickými výchovami. Student dramatické výchovy si nerozšíří pouze hlasový fond a kulturu řeči, ale naučí se prezentačním dovednostem a výstupu před lidmi, který je pro člověka důležitý i v běžném životě. Další variantou podle respondentů je zapojovat

artikulační a fonační cvičení do běžné výuky českého jazyka, procvičovat výslovnost a snažit se děti vést k jistému a samostatnému projevu i před svými spolužáky, kteří jsou pro ně prvními a náročnými posluchači.

Výsledky mé práce mohou pomoci jiným učitelům zaměřit se na tento aspekt při svém studiu, ale i v praxi. Dále může posloužit jako podklad pro ty, kteří by se chtěli zabývat podobnou problematikou. Také jsem tuto práci pojala jako srovnání subjektivních zkušeností dotazovaných respondentů v rámci dramatické výchovy a praxe ve škole.

Závěr

Svoji bakalářskou práci mám zaměřenou na průběh hlasové přípravy u budoucích učitelů. Zabývala jsem se nejen hlasovou přípravou jako takovou, ale i jejím možným zavedením do výuky. Rovněž jsem se pokusila zpracovat význam dramatické výchovy a hlasové přípravy jako součást vzdělávání žáků na základní škole, ale i studentů učitelství na vysokých školách v České republice.

Cílem mé bakalářské práce bylo zjistit, jsou-li na budoucí učitele kladeny v tomto ohledu nějaké nároky a požadavky či nikoli. V jednotlivých rozhovorech se zaměřuji na možné návrhy dotazovaných na změnu v tomto vzdělávání.

Teoretická část je zaměřena na hlasovou přípravu z hlediska fonetiky a fonologie. Zároveň zde zmiňuji význam dramatické výchovy ve vzdělávání. Tato část se mi zpracovávala snadno. Oproti původnímu strachu z nedostatku literatury se mi teoretickou část povedlo zpracovat do tří samostatných kapitol. Literatura na hlasovou přípravu pro učitele samostatně neexistuje, ale vycházela jsem z knih a učebnic o fonetice, divadle a dramatické výchově.

Praktická část společně s výzkumem obsahuje text zaměřený na požadavky foniatrického vyšetření při přijímání na Pedagogické fakulty do oboru učitelství a výuce předmětů spojených s hlasovou přípravou a dramatickou výchovou.

Z této části vyplynulo, že velmi málo fakult požaduje foniatrické vyšetření, které je důležité, aby měl student jistotu, že může své povolání vykonávat se zdravými hlasivkami. Pokud je již foniatrické vyšetření požadováno, je to pouze na některých oborech, převážně Učitelství pro 1. stupeň ZŠ a Učitelství pro MŠ. Výuka dramatické výchovy a hlasové přípravy resp. rétoriky probíhá již na více univerzitách. Předměty s tímto zaměřením se začínají postupně přidávat. Napříč všemi obory učitelství se tyto předměty objevují pouze na univerzitách v Praze a v Brně.

Při výzkumu jsem pracovala s údaji o jednotlivých respondentech. Výzkum proběhl formou analýzy rozhovorů s třemi skupinami respondentů. S učiteli, kteří působí v praxi na základní škole, na základní umělecké škole a s budoucími učiteli, kteří studují na Pedagogických fakultách obor Učitelství pro druhý stupeň ZŠ. Praktická část byla nejprve náročná při sběru dat a jejich zpracování, ale v závěru se mi text tvořil již plynule.

Z výzkumu vyplynulo, že dotazovaní hlasovou přípravu považují za důležitou součást ve vzdělávání jak žáků na základní a střední škole, tak studentů na vysokých školách, kteří se připravují na povolání, kde budou mít hlas jako jeden ze svých pracovních nástrojů. Hlasová příprava je důležitou součástí každodenního života běžných lidí a každý by měl umět mluvit srozumitelně a být si jistý ve svém projevu. Většina respondentů mluví o kultivovaném projevu, jako o jedné ze základních dovedností obyčejného člověka.

Práce shrnuje teoretické informace o hlasové přípravě, divadle a dramatické výchově. Někteří respondenti mi na tuto problematiku dokázali přinést trochu jiný pohled a zároveň mě utvrdili v přesvědčení, že hlasová příprava by se měla propojit s divadelní respektive dramatickou výchovou a být zařazena do vzdělávání.

Použitá literatura a zdroje

Publikace:

BENEŠ, Martin, SCHNEIDEROVÁ, Soňa a Oldřich ULIČNÝ, ed. *Studie k moderní mluvnici češtiny*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3535-0.

BENEŠ, Martin, ULIČNÝ, Oldřich a Martin PROŠEK, ed. *Studie k moderní mluvnici češtiny*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3526-8.

BOGOCZOVÁ, Irena. *Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2012. ISBN 978-80-7464-033-9.

CVRČEK, Václav. *Mluvnice současné češtiny*. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2812-7.

ČERNÝ, František. *Kalendárium dějin českého divadla*. Dramatické umění. Praha: Svaz českých dramatických umělců, 1989. ISBN 80-85096-02-1.

HAVLOVÁ, Ivana; SCHNEIDEROVÁ, Eva a ŠTĚRBOVÁ, Ludmila. *Český jazyk A pro studující učitelství 1. stupně ZŠ a SpPg: (fonetika, morfologie, lexikologie)*. Praha: Univerzita Karlova, 1999. ISBN 80-86039-94-3.

HUBÁČEK, Jaroslav. *Čeština pro učitele*. Opava: VADE MECUM BOHEMIAE, 2010. ISBN 978-80-86041-37-7.

JANOUSEK, Pavel. *Rozměry dramatu: autorský subjekt a vývojové proměny poetiky českého meziválečného dramatu*. Praha: Panorama, 1989. ISBN 80-7038-091-8

JUNKOVÁ, Bohumila. *Vybrané kapitoly z fonetiky a fonologie: pro posluchače pedagog.fak.* České Budějovice: Pedagogická fakulta, 1991. ISBN 80-7040-034-x.

KRČMOVÁ, Marie. *Úvod do fonetiky a fonologie pro bohemisty*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008. ISBN 978-80-7368-636-9.

MACHKOVÁ, Eva. *Úvod do studia dramatické výchovy*. Praha: Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, 2018. ISBN 978-80-7068-317-0.

MACHOVÁ, Jitka. *Biologie člověka pro učitele*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3357-2.

MAJOR, Ladislav. *Myšlení o divadle. Díl 1*. Praha: Herrmann, 1993.

MAJOR, Ladislav. *Myšlení o divadle. Díl 2*. Praha: Herrmann, 1993.

MÜLLEROVÁ, Olga, HOFFMANNOVÁ, Jana, Lucie JÍLKOVÁ a Petr KADERKA, ed. *Dialog a mluvená čeština: výběr z textů*. Praha: NLN, 2022. ISBN 978-80-7422-820-9.

PALKOVÁ, Zdena. *Fonetika a fonologie češtiny s obecným úvodem do problematiky oboru*. Praha: Karolinum, 1994. ISBN 80-7066-843-1.

ROMPORTL, M.: *Základy fonetiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1973.

ŠÍŠKA, Z.: *Fonetika a fonologie*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. ISBN 80-244-0428-1.

ŠVARŤÍČEK, Roman a ŠEĎOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

VOSTRÝ, Jaroslav. *Drama a dnešek*. Praha: Československý spisovatel, 1990. ISBN 80-202-0166-1.

Internetové zdroje:

PRŮŠOVÁ, Eliška. *Hlasová hygiena u hlasových profesionálů*. [online]. Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta. 2021. Dostupné z: <https://theses.cz/id/ngb6i1/>

RVP ZV - *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [online]. MŠMT Praha 2023. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavacici-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>

LADECKÝ, Jan. *Příspěvky k dějinám českého divadla*. [online]. Praha: Divadelní odbor, 1895. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/mlp/view/uuid:787c2680-5368-11de-9fae-0030487be43a?page=uuid:93110050-5369-11de-85dd-0030487be43a>

MÁCHAL, Jan. *Dějiny českého dramata*. [online]. Praha: Topič, 1917. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/mlp/view/uuid:de6281b0-25f0-11de-8173-0030487be43a?page=uuid:dc2ea820-26a8-11de-9d27-0030487be43a>

<https://www.vysokeskoly.cz/tema/pedagogika>

<https://pedf.cuni.cz/PEDF-1.html>

<https://www.ped.muni.cz/>

<https://www.pf.jcu.cz/cz/>

<https://www.uhk.cz/cs/pedagogicka-fakulta/pdf>

<https://www.pdf.upol.cz/>

<https://pdf.osu.cz/>

<https://www.pf.ujep.cz/cs/>

<https://www.fp.tul.cz/>

<https://www.fpe.zcu.cz/cs/>

Přílohy

Příloha A: Podélný průřez mluvidly

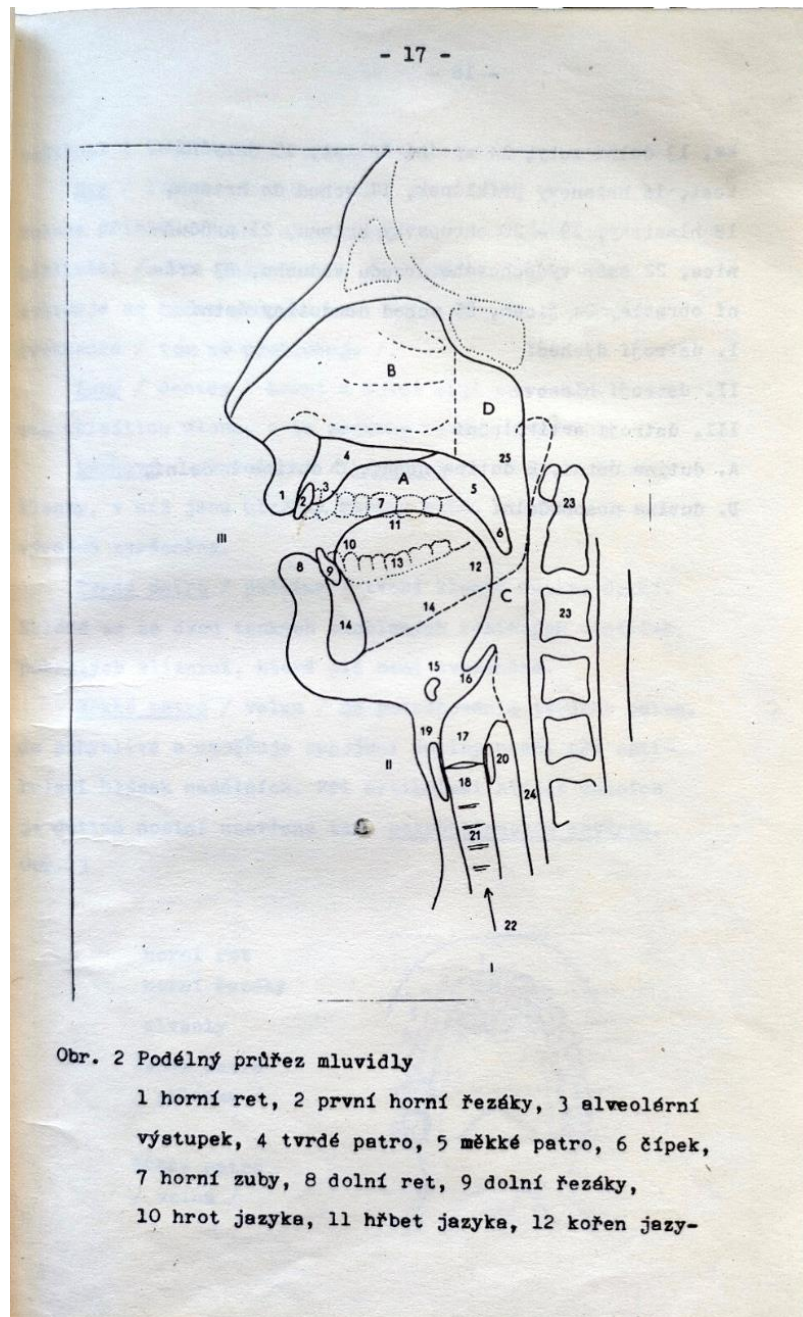
Příloha B: Schéma tvoření českých samohlásek

Příloha C: Schéma tvoření hlásek

Příloha D: Rozhovor s respondentem

Příloha A

Podélný průřez mluvidly

Zdroj: JUNKOVÁ, Bohumila. *Vybrané kapitoly z fonetiky a fonologie*; str. 17

Příloha B

Schéma tvoření českých samohlásek podle horizontálního a vertikálního posunu jazyka

	Přední	Střední	Zadní
Vysoké	i (í)		u (ú)
Středové	e (é)		o (ó)
Nízké		a (á)	
nezaokrouhlené			zaokrouhlené

Zdroj: HAVLOVÁ, Ivana; SCHNEIDEROVÁ, Eva a ŠTĚRBOVÁ, Ludmila. *Český jazyk A pro studující učitelství 1. stupně ZŠ a SpPg: (fonetika, morfologie, lexikologie)*. 1999, str. 18

Příloha C

Schéma tvoření českých souhlásek

		podle místa tvoření									
		retné	retozubné	přední	zadní	předo-	zado-	hrtanové			
				zubodásňové		patrové					
		N Z	N Z	N Z	N Z	N Z	N Z	N Z			N - neznělé, Z - znělé
podle způsobu tvoření	závěrové	ústní	P B		T D		ř ě	K G		ražené	
		nosní	M	ŋ	N		ň	ŋ			
		hlasivkové							(ráz)		
	úžimové	polozávěrové			C 3	č ž				polosykavé	třené
		středové			S Z	š ž				sykavé	
					F V			J	X ʎ		
		bokové			L					bez šumu	
					ř						
		kmitavé			ř ř					šumové	
		hlasivkové							H		
		retné	předo- středo- zado-			hlasivkové					
		podle artikulačního orgánu									
									podle sluchového dojmu		

Zdroj: HUBÁČEK, Jaroslav. *Čeština pro učitele*. 2010, str. 51

Rozhovor s respondentem

Jméno:

Věk:

Pohlaví: Muž/Žena

Úvodní otázky

- Jak dlouho působíte v učitelské praxi?
- Co si představíte pod pojmem hlasová průprava?
- Ve kterých profesích krom učitelství je hlasová průprava a hygiena důležitá?
- Jak velký vliv má výslovnost na projev?

Průběh

- Máte pocit, že je hlasová průprava důležitou částí ve vzdělání? A proč?
- Máte nějaké způsoby, jak udržujete svoje hlasové ústrojí zdravé? Dodržujete principy hlasové hygieny?

Přesah

- Jak by podle Vás mohla či měla vypadat hlasová průprava studentů učitelství a žáků na základní škole?
- Jaký máte na toto téma názor a uvítali byste hlasovou přípravu během studia?